

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL:
În România un an (48 NUMERE). 10 lei
„ „ „ „ 6 „
„ „ „ „ 6 „
În toate țările uniunii poștale un an 12 „
„ „ „ „ 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR:

C. RADULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR:

25 Bani

Se găsește cu numărul la principale
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunșurilor pe ultima pagină
1/2 pagină: 10 lei.

No. 8.

DUMINICĂ, 30 MAI 1910

Vol. 8.

SUMARUL

NOUTĂȚI:

*Situația politică a Românilor din Ungaria. —
Svonul despre revizuirea Constituției. — Revista
Revistelor.*

POLITICA:

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Inceputul crizei biseri-
cești.*

CESTIUNI SOCIALE:

N. EM. TEODARI. *Democrația și disciplina în
școală.*

LITERATURĂ:

N. I. APOSTOLESCU. *„Veneția” în poezia româ-
nească.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI:

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ. *Iarăși plugiatul d-lui G.
Murnu.*

S. MEHEDIȚI. *O scrisoare.*

G. MURNU. *Răspuns la scrisoarea d-lui Mehe-
diți.*

NOUTĂȚI

Situația politică a Românilor din Ungaria.

Ziarul *Tribuna* din Arad caracterizează cu următoarele cuvinte noua situație politică ce s'a creat Românilor prin ultimele alegeri cari au avut loc zilele trecute în Ungaria sub ministerul Khuen Hedervary:

«Ca fapt putem constata: *clubul parlamentar român poate fi considerat de desființat!*

«Centrul acțiunilor noastre politice trebuie scos din parlament și îndreptat în afară, în acțiuni extra parlamentare.

«Cea mai urgentă datorie însă care se impune este a scoate la iveală, a demasca și a denunța lumii culte mișcările ce s'au săvârșit. A doua, va trebui să facem o mică revizuire și conștiinței noastre proprii, asupra greșelilor și a păcatelor ce s'au săvârșit și cari încă nu pot avea drept la nici o indulgență.

«Mai presus de toate însă, nu ne vom lăsa cuprinși de nici o desnădăjduire. Mișelii, ca și cele ce s'au săvârșit, în ultima analiză, tot numai cauzei noastre pot să servească. Zeci de

deputați de am fi scos, ei n'ar fi putut agita prin nici o elocință chestia noastră mai bine, ca și mișeliiile acestor câtorva zile. Tăcerea în care s'au învăluit satele este mult vorbitoare. În ea se exprimă întreaga psihologie a poporului nostru. De aceea păzesc acum jandarmii satele și le vor păzi încă multă vreme.

«Pot să le păzească. Noi — vom ține minte!»

* * *

Svonul despre revizuirea Constituției.

Încă dela venirea partidului liberal la guvern, se svonise despre o eventuală revizuire a Constituției. Atunci revizuirea se punea în legătură cu problema agrară, căreia guvernul liberal ar fi dorit — zice-se — să-i dea o soluție mai largă decât îngăduia Constituția în vigoare.

Svonul revizuirii se uitase, când zilele trecute, d-putatul liberal, d-l G. Diamandi l'a pus din nou în circulație printr'un articol tipărit în *Revista Democrației române* Acum însă svonul se pune în legătură cu dorința ce ar fi având'o liberalii de a introduce votul universal.

Iată cum argumentează d. Diamandi:

«Cu regimul nostru electoral, un partid nu poate face binele decât lovind în propria lui organizație electorală. Cu cât se încapățânează în bine, cu cât caută ca acel bine să pătrundă în masele adânci ale poporului, cu atât baza pe care se reazăm organizația partidului, se îngustează și fuge de sub picioare. Aceasta e adevărat pentru orice tendință de ordine; fie în sens conservator, fie în înțeles democratic..

«Prin ultimele legi, foarte de interes obște, noi am îndus pe mulți proprietari, pe mulți arendași, pe funcționari și pe acel factor altă dată esențial în alegeri: cărciumarul. Am lovit în interesele celor pușini, dar cu vot, în folosul celor mulți, dar fără vot.

«În afară de orice considerație sentimentală sau idealistă, cred că partidul a ajuns la limita reformelor economice ce se pot face cu actualul regim electoral.

«Va putea face legi practice de toate zilele, dar nu e firesc să sperăm că va putea depăși limita organizației sale politice, limita intereselor colegiului I și al II-lea.

«Aci nu argumentez pentru votul universal, nici nu caut să-l legitimez, mergem într'acolo cu pași repezi, vrând nevrând. Vreau să arăt că partidul liberal — cu regimul electoral de azi — a atins punctul lui culminant. Pentru mine, politicește și sufletește, nu văd viitor posibil partidului liberal, dacă nu ne hotărâm pentru votul Universal.

«Pentru aceasta se cere revizuirea Constituției. Pentru acest punct de principii trebuie dată lupta în poltriva conservatorilor. Vom trece acestora o haină învechită, care ne-a acoperit multă vreme, căreia îi suntem recunoscători, dar care

în definitiv ne strânge până la durere, până la înădușeală, până la neputință. Aceasta ar trebui discutat în un congres liberal.»

Argumentarea d-lui Diamandi este inepetabilă din punct de vedere formal, dar lasă foarte mult de dorit în aceea ce privește dovedirea materială a premiselor dela care pleacă.

D. Diamandi crede că partidul liberal a indispus pe alegătorii colegiilor electorale de azi prin legi de interes obșteș, și că partidul liberal a ajuns la limita reformelor economice ce se pot face cu actualul regim electoral... Noi credem, din potrivă, că partidul liberal a indispus toată țara prin legi nestudiate în deajuns, și că partidul liberal departe de a fi atins limita reformelor economice ce se pot face cu actualul regim electoral, nici nu a început măcar seria adevăratelor reforme economice. D. Diamandi vede în împotrivirea corpului electoral cauza falimentului legilor votate de parlamentul liberal, când era cu mult mai logic să vadă această cauză în însăși lipsa de seriozitate a legilor votate!

Dar argumentarea bazată pe interesele partidului liberal este numai un paravan... Noi bănuim că adevăratul interes care face pe d. Diamandi să pună în circulație svonul revizuirii Constituției nu privește întreg partidul liberal, ci numai o fracțiune a acestui partid și anume pe așa zișii generoși, recrutați din rândurile foștilor socialiști. Acești generoși s'au arătat, în tot timpul legiferării liberale, ca nefiind de vr'un folos pentru partid. Colaborațiunea lor nu se dovedește în nici o lege mai importantă. Ei au avut toată vremea rolul muștei din fabulă..

Acum s'ar dori o explicare la acest rol șters, pe care l'au avut generoșii, și d. Diamandi este destul de ingenios ca să o dea. Partidul liberal n'a reușit cu legile sale, fiindcă deputații cari au votat aceste legi și între cari sunt și generoși, — n'au fost aleși prin sufragiul universal...

Dacă s'ar introduce numai sufragiul universal! Și înainte de a se introduce, el trebuie să se discute; și atunci ce ocazie admirabilă pentru generoși ca să-și arate... talentul lor de vorbă! Într-o Cameră de revizuire, în care discuțiunea asupra sufragiului universal ar ține luni întregi, ce mai potrivit mediu pentru foștii socialiști!

La sfârșitul articolului său, d. Diamandi, pentru a da svonului o mai mare consistență, face aluzie și la o posibilă înțelegere a liberarilor cu conservatorii-democrați asupra acestui punct.

«Fără a fi indiscret, zice d. Diamandi, din sorginte cât se poate de sigură, afirm că d. Take Ionescu este partizanul revizuirii Constituției».

D. Take Ionescu poate fi partizanul revizuirii Constituției, dar în nici un caz dânsul nu este partizanul introducerii votului universal în înțelegere cu generoșii din partidul liberal.

De aceasta, fără a fi indiscret, îl putem asigura pe d. Diamandi.

M.

* * *

Revista Revistelor.

Convorbiri literare. Aprilie. D. I. A. Rădulescu-Pogoneanu publică o *correspondență din anul 1874 între Eminescu și d-l Maiorescu*, din care reiese că Eminescu se pregătea pentru o catedră de filozofie la Universitatea din Iași.

«Eminescu n'a ajuns profesor la universitatea din Iași, cum dorise d. Maiorescu. A pierdut mult universitatea, dar cultura noastră s'a despăgubit de aceasta pe alte căi.

Nu știm dacă Eminescu ar fi fost un bun profesor. Poate da, poate nu. Ori-cum, munca intelectuală cerută pentru elaborarea unui curs de filozofie la universitate ar fi abătut în altă parte energia și spontaneitatea geniului său și ar fi luat, în viața lui scurtă, locul acelei activități mai libere din care a eșit cugetarea lui de poet și de jurnalist. Ceea ce ar fi pu-

tul face pentru cultura țării, ca profesor de filozofie, nu știm, și ne putem mângâia cu ideea că în orice caz o asemenea muncă a făcut-o cu strălucire însuși cel ce-i propunea profesura dela Iași.

Ceea ce a produs Eminescu, nefiind profesor, nu s'ar mai fi putut săvârși de altul; și chiar de ne-ar fi fost dat să vină un altul mai târziu, cu aceleași daruri, el n'ar mai fi avut aceeași însemnătate istorică în dezvoltarea culturii neamului nostru, pe care o are Eminescu.

Ce-a rămas de pe urma acestui gând ce a atins viața lui Eminescu? A rămas ceva: multe frânturi de cugetări mai întinse în caietele sale—unele, par'că, dispoziții de prelegeri—precum și acel fragment de traducere a *Criticei rațiunii pure*.

Căci acum credem a avea deslegarea acestei lucrări întreprinsă de Eminescu: El trebuie să fi început a traduce opera lui Kant îndată după întâia scrisoare a d-lui Maiorescu, în vederea unui curs la universitatea din Iași.

Motivele acestei propuneri: În răspunsul ce-l dă d-lui Maiorescu, Eminescu spune că n'ar îndrăzni să facă deocamdată decât un curs restrâns asupra vreunei *scrieri* a lui Kant sau a lui *Schopenhauer*, fiindcă în asemenea caz nu e nevoie să se depărteze mult de *text*.

Viața Socială. Mai. Th. Cornel interpretează într'un mod ingenios îndrumările noi în operele de artă expuse de «Societatea Tinerimei artistice».

Iată judecata sa asupra operei lui Brâncuși: *Cumințenia Pământului*:

Pe Brâncuși, unul din cei mai iubiți, pedantismul critic îl discreditează, dacă aceasta se poate numi discreditare, făcând din el un «farsor» de prost gust. I se impută că nu respectă «forma» și proporția corpului omenesc și că s'a întors la o artă arhaică al cărui sens este altul. Astfel de imputări aberative ne fac să ghicim că simbolismul operei lui Brâncuși n'a fost de loc înțeles. *Cumințenia Pământului* este o creație de idee, o simbolizare intelectuală, mai mult decât sculpturală, a primitivei așezări, tixiri, în viața universală, a principiului existenței. Forma aceasta, care este consecință, indică o rusticitate naturală, pe care o oferă omul de demult, mai apropiat de pământ, decât omul modern. Simbolul, în artele plastice, este arta cea mai grea.

Din cauza imediatei materialități, care atinge mai întâi simțurile și le impresionează ca formă și existență, simbolul pierde dacă artistul n'a știut să distrugă forma, sau mai bine s'o reducă la cea mai esențială sintetizare materială, spre a impune cu putere simbolizarea concepută. La Brâncuși găsim această grijă. Opera lui este faptul unei ideizări. Forma l-a preocupat numai întru cât ea nu covârșește această tendință, și mai ales pentru ca, prin expresia la care a ajuns, să dea mai mare intensitate acestei ideizări. Că liniaturile, cari, în *Cumințenia Pământului*, indică forma omenească, nu sunt plăcute profanilor, cari văd ca orbii: adică *pipăesc*, aceasta nu ne poate descuraja. Opera lui Brâncuși se ține printr-o corelație strânsă între sensul ideii, atitudinea de repaus și mister, între armonioasa imbinare de linii domoale (brațele, picioarele și spatele), și constructiva poziție a omului rustic. Acestei armonii Brâncuși i-a dat o vervă sobră, sub cea mai desfidătoare disprețuire a formelor clasice.

VERAX.

BIBLIOGRAFII

Em. Gârleanu *Trei vedenii*. Buc., Librăria nouă. Prețul 30 b. C. Antoniane, *Filozofia lui Henri Bergson*, București, 1910. Prețul 3 lei.

Colecțiunea celor 7 volume apărute din *Noua Revistă Română* se găsește de vânzare, cu prețul de lei 35, la librăria *Eskenasy*, *Bulevardul Academiei No. 1, București*.

POLITICA

INCEPUTUL CRIZEI BISERICESTI

Dintre toate soluțiile, cari puteau fi adoptate spre potolirea ultimelor turburări produse în sânul Bisericii noastre, Sf. Sinod a ales pe cea mai rea: pe aceea care i-a fost dictată de oamenii politici.

Regretăm această mare greșeală, dar datori suntem să o constatăm.

Oamenii politici au în cele mai dese cazuri interese opuse intereselor pe cari în momentele critice le au oamenii Bisericii; și totdeauna oamenii politici nu înțeleg că au datoria să servească și alte interese în afară de ale lor proprii. Aceasta nu numai la noi ci ori și unde aiurea.

Faptele cari au agitat Biserica noastră în zilele din urmă, sunt cunoscute în deajuns. Câțiva preoți au adus înaintea Sf. Sinod acușări grave de imoralitate îndreptate în contra chiar a I. P. S. S. Mitropolitul Primat. Un episcop a reeditat apoi aceleași acușări, alăturându-le la acușarea de erezie pe care o ridicase încă mai de mult. Aceste acușări sunt tipărite în jurnale; produc emoție și discuție publică. Unii blamează eșirea acușatorilor, iar alții le țin partea. Dar toată lumea se întreabă: ce este adevărat din toate acestea? Este la mijloc o uneltire criminală pusă la cale în contra Bisericii noastre, sau ne găsim înaintea unui act curajos pornit din inimi curate și generoase?

Sf. Sinod avea să ne aducă răspunsul la aceste întrebări; avea datoria și interesul să dea un răspuns lămurit.

Suprimarea discuției nu vine nici odată în folosul instituției bisericești, căci discuția care nu se face la lumina zilei nu este mai puțin vie și plină de consecințe, când se face pe ascuns. Îndoiala, cum știm prea bine, este moartea credinței religioase, și îndoiala se produce totdeauna când discuția se suprimă.

În viața cealaltă a politicei laice discuția se poate suprima adesea ori fără să aducă grave consecințe, fiindcă viața aceasta se alimentează din altfel de interese de cum se alimentează viața religioasă. În politica laică interesele sunt mai puțin profunde, dar în schimb sunt mai numeroase, și discuția suprimată într-o chestiune poate fi îndreptată în spre altele: și cei mai îndemânatoci oameni politici excelează tocmai în arta de a produce o diversiune dela discuția care le este supărătoare.

În viața religioasă însă nu este cu puțință diversiunea. Înalțul Prelat care prezidează Sf. Sinod nu este un oarecare președinte de Cameră, căruia să i-se poată aduce acușări de ori și ce natură, și care să poate fi cu toate acestea acoperit sau uitat prin artificii diversiunilor, ci el este în cugetul credincioșilor reprezentantul Bisericii adică lumina sufletelor. Un președinte de Cameră poate aduce servicii reale în politică, ori cât de bine l'ar ști lumea că este păcătos la suflet, dar un Înalț Prelat nu poate fi în acelaș caz: păcatul lui nu trebuie să-l bânuiască măcar credinciosul! Altfel în sânul bisericii pe care el o păstorește, se deschide drum hulei și batjocurei.

În viața politică a lumii laice, se mai pot apoi suprima dușmanii, cum se suprimă și discuția lor, prin amenințare. Un acușator inoportun poate fi la rândul său a-

cuzat, iar publicul, pus să judece, pierde răbdarea și trece la altele. În viața religioasă însă dușmanul suprimat devine martir, iar acușarea adusă contra lui este considerată, cu anticipare, ca o calomnie care cere reparațiune.

De toate aceste adevăruri n'a voit să țină seamă Sf. Sinod al nostru! Procedarea sa față de acușările precise ridicate de către Episcopul de Roman și de către ceilalți preoți, n'are nimic într'nsa din caracterul sfânt al vieții bisericești ci este o copie servilă a obișnuirilor proceduri politice. S'a suprimat discuția; s'au condamnat acușatorii cei mici fără a fi judecați, și s'a înșcenat în contra lor tot felul de mișelii; acușatorul cel mare a fost lăsat în pace; s'a pus la cale o vizită regală pentru a produce diversiune; s'au spălat pe mâini membrii Sf. Sinod întocmai cum fac oamenii politici cari se simt că nu sunt la înălțimea problemelor ce au de rezolvat; și s'a mai decis încă redactarea unei enciclice către credincioși! — probabil în stilul în care funcționarii din ministerul d-lui Haret obișnuiesc să redacteze comunicatele lor de polemică prin *Monitorul Oficial*!

În toate aceste acte ale Sf. Sinod noi nu vedem nimic din darurile Sfântului Duh, cu cari ar trebui să fie înzestrați apostolii Bisericii lui Christ, ci vedem mai curând abilitatea politicianului adus la strâmtoare; calcul și potriveală de azi pe mâine: vedem prea bine politica d-lor I. Brătianu și Spiru Haret, nu vedem însă o soluție demnă de Sf. Sinod!

Și este regretabil, foarte regretabil.

În țara aceasta, unde toate sunt cu puțință; unde caracterele se înmlădie ca și firele de răchită ce cresc pe marginele Dunării, mai persistă totuși în sufletele multora o credință, anume că: în afacerile bisericești nu toate sunt cu puțință, și că aci cine îndrăznește să facă potriveli dă peste o stâncă de granit. A dispărut acum și această credință. La Sf. Sinod, ca și peste tot locul, vântul intereselor vremelnice culcă la pământ și tradiție și demnitate personală. Biserica lui Christ este condusă în România de cel dintâi politician improvizat ministru de culte; acesta judecă ce este conform și ce nu este conform cu sfintele canoane; acesta este în măsură să ia sub aripile sale protectoare pe cel mai de sus preot al țării!

Ce umilintă pentru Sf. Sinod, și ce descurajare pentru drept credincioșii Români!

În Țara Românească, din anul 1910, toate acestea sunt îngăduite sub pretextul că ele sunt cerute de «rațiunea de Stat». Nici noi nu ne îndoim că o «rațiune de Stat» trebuie să existe, pentru ca cea mai înaltă autoritate a Bisericii noastre să ajungă a fi așa de îngenuchiată; dar în acelaș timp ținem să amintim că de câte ori, — în viața popoarelor, — «rațiunea de Stat» a dictat în afacerile spirituale, turburările din biserică nu s'au potolit ci mai rău s'au atârnat.

Dacă noi, Românii, vom face excepție dela această constatare istorică, aceasta nu va fi o probă de netemeinicia constatării istorice, ci o probă de superficialitatea credinței noastre religioase.

Pe această superficialitate a credinței noastre au contat probabil și acei oameni politici cari au constrâns pe membrii Sf. Sinod să abdice dela autoritatea lor, în chipul cum au abdicat.... A înghițit el Românul multe, de ce dar n'ar înghiți și începutul unei crize bisericești?

C. RĂDULESCU-MOTRU.

CESTIUNI SOCIALE

DEMOCRAȚIA ȘI DISCIPLINA ÎN ȘCOALĂ

I

Afirmarea că învățământul secundar trebuie să se dezvolte paralel cu viața socială și cu progresele științei, a devenit aproape o banalitate. Asupra acestui punct toată lumea e de acord. Indată, însă, ce eșim din sfera generalităților, limbele se încurcă. Propunerile rămân adesea inaplicabile și, chiar de se aplică, rezultatul este departe de a fi satisfăcător. Aceasta, fiindcă nu se ține în deajuns seamă nici de datele psihologiei, nici de deprinderile moștenite, vechi, etnice nici de capacitatea, de măsura în care elevul poate să-și apropieze cutare sau cutare reformă.

Învățământul secundar, în toate statele, conceput și organizat din capul locului pentru aristocrația nobilă sau burgheză, își propunea înainte de toate să ascute, să lustruiască spiritul prin mijlocul marilor civilizațiuni grece și romane. Astăzi, se înțelege, scopul este altul: pregătirea terenului, îndrumarea spiritului către o mai serioasă înarmare pentru lupta vieții, care din zi în zi devine tot mai grea. În locul patriotismului vag, abstract, al cultului nemăsurat pentru faptele trecutului, școala trebuie să pună altceva mai concret, mai în de aproape legătură cu nevoile momentului. Ce nevoie are țara mea în ceasul de față? Ce fel de oameni, ce fel de caractere ne trebuiesc ca să putem preîntâmpina acele nevoi? Iată întrebările de căpetenie la cari este ținută să răspundă școala secundară de azi.

Problema caracterului, a educației morale, capătă un rol din ce în ce mai precumpănitor, pe măsură ce ideile și principiile democratice se răspândesc mai mult. Păreră d-lui W. T. Haris, cel mai înalt funcționar la departamentul instrucției din Statele Unite, este simptomatică: «Școala americană, zice el, se sprijină pe principiul că educația morală e mai însemnată decât educația intelectuală. Guvernământul de sine, care este baza instituțiilor noastre politice, trebuie să devie și baza vieții noastre individuale. Dar acest guvernământ și acest control de sine nu sunt niște daruri pe cari zânele le pun la capul copilului în leagăn, ca în poveste. Ele sunt o lungă obișnuință, rezultatul unei lupte stăruitoare împotriva dorințelor și a pasiunilor. A face din școlar un individ înzestrat cu independență morală, 'a-l pune în deplină stăpânire de sine însuși — iată ținta hotărâtoare a oricărui educator».

Alături de oamenii politici, cari iau deadreptul parte la frământările vieții sociale, observăm că și psihologii, deși lucrând în alte domenii, pe alte căi, și cu alte metode, — ajung totuși la același rezultat. E de ajuns să răsfoești *Logica pasiunilor* sau *Problemele de psihologie afectivă* ale lui Ribot, care rezumă și comentează ultimele date asupra sentimentelor și pasiunilor, pentru a vedea cât de puțin pot ideile, instrucția propriu zisă, față de atâția alți factori numeroși ce stau sub pragul conștiinței noastre.

Emoțiunile, pasiunile, toate sentimentele, își au izvorul în condițiunile biologice și sunt expresia a ceea ce este

mai intim și înăscut în noi, a vieții așa numită vegetativă. Sentimentele nu pornesc dela acordul sau dezacordul ideilor noastre, dela abundența sau sărăcia lor, ci dela o obârșie mult mai adâncă, dela complexitatea, dela temperamentul, dela diateza noastră însăși. Sensibilitatea nu derivă din inteligență; inteligența se suprapune numai sensibilității și aceasta răsună neconținut în ea. Viața afectivă apare chiar dela început; viața intelectuală apare tocmai în urmă, ca o expresie mai mult sau mai puțin delicată, mai mult sau mai puțin precisă, mai mult sau mai puțin analitică, mai mult sau mai puțin abstractă, a celei dintâi. Inteligența nu este decât o desfășurare splendidă, orbitoare, a forțelor adânci și surde ce zac în viața noastră afectivă.

Inteligența nu ne dă sentimentele; ea numai ia cunoștință de ele și le exprimă. Ideile n'au putere; ele primesc puterea dar nu o dau. Spiritul este totdeauna instrumentul inimei. Se constată totuși că, la un oarecare grad de cultură, inteligența ajunge de asemenea o forță. Explicația o găsim într-o frumoasă observație a lui Faguet: inteligența ajunge neîndoios o forță, *când ea însăși ajunge o pasiune*. Marele intelectual este un pasionat. Dragostea de adevăr se desprinde de viața afectivă, trece pe primul plan, devine precumpănitoare, absorbantă, poruncește conduitei, dictează și coordonează acțiunile. Cazul însă, este rar, el nu trebuie generalizat. Mai ales când e în joc educația mulțimei, a masselor, cari abia dacă ating treptele mijlocii ale culturii.

Fiindcă inteligența nu este un izvor sigur de acțiune, fiindcă mărirea cunoștințelor nu implică în sine și mărirea suflătescă, urmează, firește, că educația intelectuală trebuie să se subordoneze educației sentimentelor, a celor ce stau în legătură cu voința mai ales. Căci voința, se știe, este o putere dela care atârână toate hotărârile noastre; în ea reșeade caracteristica, forța și valoarea personală a unui om. Caracterul a ajuns astfel un centru, în jurul căruia gravitează întreaga viață școlară. Aceasta trebuie să pregătească înainte de toate spiritul de autonomie, de independență și de responsabilitate, fără de care o democrație nu va putea să dăinuie. Dacă asupra scopului, toată lumea este aproape de acord, asupra mijloacelor de cari trebuie să se servească școala, părerile sunt încă împărțite. Formarea caracterului, însușirile morale, recunoaștem că sunt indispensabile — răspund partizanii clasicismului — dar ele nu se pot obține decât prin ajutorul literaturilor antice. Dimpotrivă, ripostează moderniștii, literaturile antice molesesc caracterul, ele nu dezvoltă spiritul de inițiativă, voința, forța, etc. Și discuția va continua de sigur încă multă vreme, până ce experiența va statornici, în mod definitiv, cari sunt metodele cele mai bune.

Disciplina, care este un capitol numai din știința educației, neapărat că trebuie să se adapteze și ea noilor cerinți. Astăzi, autoritatea nu mai poate fi considerată ca unicul principiu al ordinii și disciplinei. Lumea morală s'a prefăcut, servitorii și stăpânii, muncitorii și patronii, copii și părinții, guvernații și guvernanzii, nu mai sunt uniți între dânsii prin aceleași legături ca în vechime. Toate raporturile sociale și-au schimbat caracterul. În ordinul civil și religios ca și în ordinul politic,

ideia emancipării generale și a independenței reciproce se impune moravurilor, obiceiurilor, pătrunde în instituții, hotărăște în legi.

Cele întâmplate în Germania acum de curând, cu prilejul manifestației muncitorilor pentru votul universal, sunt o vie dovadă despre emanciparea spiritului obștesc. Respectul Germanului pentru reprezentanții autorității publice era proverbial. Spiritele cele mai înaintate, revoluționare chiar, se supunea, adesea fără voce, ca împinse par'că de o necesitate atavică. Corpul căpătase atât de mult obiceiul supunerii că gândirea, or cât ar fi fost ea de liberă, nu putea să-l scape de această servitute. Germanul ține numai la libertatea intelectuală; de rest nu se ocupă. Faptul a izbit și pe D-na de Staël, care l-a semnalat în cunoscuta sa scriere *l'Allemagne*: «Natura guvernământului în Germania este aproape în opunere cu luminile filosofice ale Germanilor. De acolo vine că ei unesc cea mai mare îndrăzneală de gândire cu caracterul cel mai supus».

Iată un exemplu: Nu mult după închiderea incidentului marocan, Bebel, la o întrunire publică, atingând între altele și politica externă, spune că Germania a fost prea agresivă față de Franța în această afacere. Ofițerul de poliție, care asista ca de obicei în tribună, la întrunire, se ridică și invită pe Bebel să schimbe subiectul. Bebel măsoară pe întrerupător cu o privire de dispreț și de mânie, dar nu răspunde nimic. Avu un moment de șovăire înainte de a reîncepe vorbirea, apoi deodată, luând un pahar cu bere și ridicându-l înspre ofițer zise: *Prosit!* (În sănătatea d-tale). Și bău paharul până'n fund. Mulțimea, care rămăsese liniștită în momentul întreruperii, izbucnește în râs.

Dacă asemenea lucru s'ar fi petrecut în Italia, Franța, sau chiar la una din întrunirile noastre, ar fi scăpat oare ofițerul polițienesc numai cu atât? Cu prilejul ultimelor meetinguri însă, atitudinea masselor germane s'a schimbat. Atât la Berlin cât și provincie au izbucnit grave încăerări între poliție și manifestanți, încăerări de așa natură, că ele însemnează un fenomen nou pentru viața publică a imperiului german.

Toate aceste lucruri au contribuit, firește, să atragă atenția pedagogilor asupra disciplinei școlare, care nu trebuie să se mulțumească numai cu simpla păstrare a ordinii, ci să caute în același timp să formeze și pe viitorul cetățean, deprinzându-l sistematic și din vreme cu noile condiții ale vieții.

Disciplina, ne spune pedagogia modernă, urmează să fie liberală pentru a ne deprinde înainte de toate cu practica libertății. Pentru multă lume însă, *disciplina* și *libertatea* sunt două noțiuni opuse. Dacă ar fi așa, cum disciplina însemnează *ordine*, ar urma că societatea modernă, atât de pasionată pentru libertate, este fatal osândită la dezordine, adică la ruină. Căci nu e nimeni naiv să-și închipue că întărind disciplina autoritară în școală, s'ar potoli prin aceasta dragul țării de libertate. Dacă încercarea de a păstra o disciplină de fer în școală, în opunere sistematică cu moravurile și instituțiile unei țări, ar fi cu putință, rezultatul n'ar fi nici decum cel așteptat, de oarece pasiunea pentru libertate a izvorât tocmai din pricina regimurilor prea autoritare. Nu rămâne deci, decât un singur mijloc, acela de a

întrebuința disciplina însăși la educația libertății, de a obține adică prin practica ei o ordine mai conștientă, năuntrică, prin urmare mai adâncă, mai durabilă.

În disciplina liberală, supunerea trebuie să fie înainte de toate voită. A te supune de bună voie, a face ceeace trebuie pentru că așa trebuie, a iubi și a păstra ordinea chiar când nu este nimeni care să te supravegheze, — iată însușirile de căpetenie ale unui om într'adevăr liber, însușiri pe cari trebuie să le cultivăm neapărat din școală, adresându-ne judecății elevului, conștiinței lui, pe măsură ce el se dezvoltă.

Supunerea voită mai are alt bun: dezvoltă sentimentul responsabilității; căci, în caz de greșală, răspunderea cade mai mult asupra ta însuși, decât asupra aceluia ce ar fi trebuit să te supravegheze. Orice bun educator trebuie să țină seama să facă prezența sa inutilă. «Scopul educației, a zis Guizot, este de a învăța pe om să se ridice singur, atunci când alții vor înceta să-l mai ridice». De aici osândirea tuturor mijloacelor mecanice sau josnice, ca lovirea, spionagiul, pârâțul ridicat la rang de principiu, amenințările excesive, făgăduințele. În educație nu trebuie adoptat decât ceeace ridică. A pune înainte teama, care deprimă; interesul, care înjosește, a face adică pe cineva să tremure sau a-l reduce prin făgăduinți, nu însemnează a-l educa. Ceeace interesează mai mult în educație nu este atât ceeace face elevul, cât mai ales motivele pentru cari se supune, maximele de conduită la cari el se oprește. Un tânăr *bine păzit*, diferă așa de mult de un tânăr *bine educat* că el poate sfârși prin a fi chiar contrariul acestuia din urmă, dacă are neconținut nevoie de pază. Și aceasta este de un vădit interes pentru o societate democratică, unde toți au dreptul să facă legi, și unde frâul, constrângerile exterioare, fizice, lipsesc sau sunt reduse într-o largă măsură.

II

Am citat mai sus un aforism de Guizot: «Scopul educației este de a învăța pe un om să se ridice singur, atunci când alții vor înceta să-l mai ridice». Ca cineva să se poată însă ridica singur, are nevoie de inițiativă, de anumite însușiri personale, pe cari școala trebuie să le aibă neîndoios în vedere. Iată povețele pe cari ni le dă în această privință Gréard, într'un memoriu al său asupra disciplinei:

«Să ne folosim de toate aptitudinile morale ce se întrevăd în conștiința unui copil, să-i arătăm direcțiunile, cele bune ca și cele rele, să-l deprindem a vedea clar în spiritul și inima lui, a fi sincer și drept; să-l îndemnăm a face prin purtarea lui, practica oarecum a hotărârilor sale; regulilor ce i s'au dat, să se substituie cu încetul acelea pe cari și le dă singur, disciplinei din afară să-i succedez pe nesimțite disciplina din lăuntru; să-l emancipăm, nu dintr'o dată, că în vremea veche, dar zi cu zi, desprinzând, la fiecare progres, câte una din verigile cari leagă rațiunea lui de rațiunea altuia. După ce a fost ajutat astfel ca să intre în el însuși ca stăpân, să-l învățăm a se și desprinde de el însuși, a se judeca și conduce, după cum ar judeca și ar conduce pe alții; a-i arăta în sfârșit, de-asupra lui, ideile mari de datorie, publică și privată,

cari se impun condițiunei sale omenești și sociale».

D-l C. Rădulescu-Motru pune problema, mi se pare și mai lămurit :

«Dacă nu putem să întindem organizația școlai asupra vieții reale și întregi a elevului, atunci să introducem viața reală și întreagă a elevului în organizația școlai, adică, să dăm elevului chiar în școală posibilitatea ca să se dezvăluie până în adâncul sufletului lui... Elevul să învețe nu privind cu ochii la ceea ce facem noi, ci să învețe din efectele faptelor sale însăși; să înceapă a se cunoaște chiar din școală ca fiindă întreagă socială, și nu ca o ființă trunchiată, potrivită unei vieți convenționale. Intocmai cum el învață a vorbi de m'c, corectându-și și îndreptându-și treptat imaginile de articulațiune la imaginile acustice verbale, tot așa să învețe în școală a-și adapta fapta la cunoștința teoretică... Elevul care din școală s'a deprins să asocieze fapta la cunoștință, acela și-a câștigat și mijlocul de a putea aceea ce voește... (Puterea sufletească).

Din cele spuse de Gréard și d. R.-Motru rezultă că educația nu se poate sprijini numai pe principiile deduse exclusiv din dezvoltarea funcțiunilor raționale, ea trebuie neapărat să facă o cât mai largă parte metodelor scoase din experiență. Copilul să fie privit ca o ființă activă, nu receptivă,—cu alte cuvinte, să i se dea prilej de a lucra singur, nu să asculte multe, totul atârănând dela regimul la care a fost supus în decursul formării personalității lui.

Regimul, modul de viață în școală, iată adevărata disciplină care pregătește moravurile. Când moravurile pe cari voim să le formăm trebuie să corespundă libertății, disciplina cea mai exactă nu prețuește nimic dacă este mecanică și fără suflet, dacă poruncește acte fără a vorbi inimei și rațiunei, dacă mlădiează sau zdrobește voințele și nu le cucerește. Impunând tuturor regulile strict necesare, disciplina liberală trebuie să caute a face ca ele să fie înțelese și iubite, ca acei asupra cărora se aplică, să devie ei însăși păzitori. Ea se sprijină nu pe teama de pedepse, ci pe simțul ordinii, pe sentimentul cinstei, al cinstei personale, sau cinstei colective.

Practica disciplinei devine însă de tot grea când clasele sunt prea încărcate de elevi. Diversitatea temperamentelor, mișcările tumultuoase la cari este supusă de obicei orice mulțime, constituiesc cea mai mare piedică pentru păstrarea unei bune ordine. Aceleași ființe luate în masă se conduc cu totul altfel, decât luate izolat, una câte una, fiindcă în primul caz se produce o serie cu totul nouă de forțe și de influențe. Intr'un mediu prea dens, ordinul este totdeauna nesigur, îndemnurile la bună voință mai puțin ascultate, concesiunile spiritului de libertate, prin urmare, mai anevoie de acordat, căci e greu, dacă nu imposibil, pentru a păstra o unitate de direcțiune, să fii ferm și îngăduitor totodată. Cum ai putea să-ți îndrepti suficient atenția către evoluția intimă a fiecărui caracter, când îți trebuie atât de multă pentru a menține ordinea exterioară, cel puțin, când te izbești de imposibilitatea materială de a cunoaște, măcar sumar, pe toți elevii? Dificultățile de cari se izbește profesorul când are a face cu clase prea numeroase, au fost semnalate între alții, și de Bain :

«Un singur om în fața unei mulțimi, zice el, este totdeauna la poziția periculoasă. Orice individ care nu este decât o unitate în mijlocul unei mase îmbracă un caracter nou. Pasiunea antisocială sau răuvoitoare, plăcerea de a triumfa, care nu există la individul ce se găsește în prezența altuia mai puternic decât dânsul, se deșteaptă și se aprinde când se simte susținută de către alții. De câte ori un atac general devine cu puțință, autoritatea omului izolat nu cântărește decât prea puțin lucru».

Adolf Mathias, în pedagogia sa practică, — pe care ministerul instrucțiunii a avut buna inspirație să o traducă și să o distribue gratuit membrilor învățământului secundar—recunoaște de asemenea dificultățile ce are de preîntâmpinat disciplina liberală, când populația școlară este prea mare. El se ridică mai ales împotriva pretenției de a dezvolta individualitatea cu orice preț, aceasta fiind spre dauna spiritului de ordine însuși, atât de trebuitor societății.

«Adeseaori înrîuririle domoale nici nu sunt de ajuns, zice el; o mână puternică trebuie să se așeze asupra tuturor, ca să-i ție uniți în ascultare, liniște și rândulială. Băeții sunt din fire destrămați și excesivi, de aceea nu trebuie să ne ferim de frâu și zabale. Disciplina lăbărtată în școală și clasă este cea mai mare nenorocire pentru tinerime. Ea se întinde ca o pecingene, asupra întregului fel de a lucra în învățământ. Cine a zis că sămânța tuturor virtuților școlărești sunt supunerea și sârguința, a spus un cuvânt foarte adevărat și adânc, în care se cuprind toate virtuțile cetățenești, pentru că respectul de lege și de orice sfântă rânduire este temeiul f ricirii și propășirii publice.

S'au auzit însă plângeri, că școlaele noastre, cu numărul lor mare de elevi, cu materiile lor bine determinate și cu educația lor severă, lasă, relativ, puțină libertate pentru dezvoltarea studiului de predilecție individuală și că ele îngustează și păgubesc individualitatea școlarilor. Dar cei ce s'au plâns au uitat că paguba—dacă va fi într'adevăr remarcabilă—se compensează printr'o întărire a sentimentului de datorie în elev. Nu se bagă de seamă că această școală opune individualismului fals, răsfățului ușuratic și îngăduelilor nechibzuite ale părinților, un zăgaz prețios, fără de care societatea de astăzi și-ar eși din toate țâțânele ei. Imperativul categoric, care zorește pe elev să învețe ce trebuie să învețe și care-l silește să se poarte cum trebuie, înrăurește și simțul de datorie al timpului nostru; chiar în acest timp cultura viguroasă a individualității ar fi darul cel mai problematic ce i l-am putea da tinerimei la pornirea pe drumul vieții practice, către viitor.

După cum vedem, Mathias este pentru o disciplină mai severă, mai autoritară. El și-a scos observațiile din lumea țării sale, unde mai mult decât în orice altă parte domnește acel admirabil spirit de ordine, care a contribuit la ridicarea puterii morale și economice a poporului german.

Ideile umanitare se răspândesc tot mai mult, autoritatea forței brutale de sigur a scăzut, metodele mecanice dispar. Din nenorocire, dezvoltarea acestei tendințe aduce cu sine o moleciune, o lăbărtare a disciplinei. Constrângerea exterioară încă n'a fost înlocuită prin-

tr'o obligație interioară; nicăieri nu întâlnim ceva care să stimuleze la supunere, la stăpânirea de sine, aceste virtuți pe cari vechea disciplină, cu toate cusururile ei, știa să le întrebuițeze cu folos la formarea caracterului. John Stuart Mill a prevăzut răul ce rezultă din schimbarea bruscă a metodei: «Aplaud, zice el, căderea sistemului tiranic de educație de până acum. Cu toate acestea el avea valoarea sa: reușea să dea copiilor unele obiceiuri. Cel nou, după cât se pare, va forma o generație de oameni, cari nu vor fi în stare să se pună cu curaj la un lucru neplăcut».

Răul semnalat de Mill nu este închipuit. Disciplina liberală a alungat vechile metode, dar ea încă n'a reușit să dea rezultate tocmai satisfăcătoare, fiindcă n'a reușit să creeze o obligație, o constrângere lăuntrică, în locul celei exterioare pe care tinde să o suprime acum.

Urmează de aici că trebuie să ne întoarcem la vechea disciplină care se sprijinea mai mult pe sentimentul fricei? De sigur că nu. Am semnalat toate neajunsurile disciplinei liberale, pentru a nu cădea în greșeala de a o privi ca făcătoare de minuni, pentru a nu-i pretinde mai mult decât poate ea da; cunoscându-i lipsurile, mai ușor ne vom putea orienta în practică. Vechea disciplină ar fi și imprudent de aplicat de acum încolo, pentru că însuși *spiritul elevilor se opune* la aceasta:

Mulți educatori, zice Foerster, directori de internate în deosebi, oameni cu experiență, mi-au mărturisit că vechea disciplină a devenit cu totul ineficace, fiindcă elevii lor astăzi *sunt psihologicește foarte diferiți de acei din generațiunile trecute*. Mersul general al ideilor inspiră—chiar în clasele inferioare—o nevoie atât de mare de independență, un sentiment așa de pretențios pentru onoare, încât metoda represiunilor prea aspre duce la cele mai neașteptate insubordonări. Este evident că pentru a restabili ordinea, educatorul trebuie să se folosească de acest sentiment, iar nu să-l înăbușe; de aceea, cu toate rezervele și criticele ce se aduc școalelor americane, noi avem mult de învățat de acolo.»

Acest spirit de independență care se simte până și la elevii mici, vine din afară, din atmosfera socială pe care a creat-o diferitele instituții libere, dela viața de toate zilele, în mijlocul căreia trăește copilul. El nu întâlnește în casă autoritatea pe care a întâlnit-o predecesorii săi din generațiile trecute. Atunci era un singur stăpân, puternic, cu autoritate, ale căruia porunci nu se discutau: tata. Astăzi, în casă, sunt doi stăpâni: tata și mama. Fiecare vrea să comande, fiecare vrea să-și impună vederile, prin vorbă, prin discuție, cel mult prin ceartă ori budare, nici într'un caz prin forță. Acelaș lucru în societate. Înainte morala civică se putea rezuma în cuvintele: «să te supui stăpânirii», oricare va fi fost ea. Acum, însă, supunerea nu mai poate avea caracterul acesta mecanic, automatic, nediscutat. Supunerea trebuie să fie interioară, să rezulte adică din consimțământul incontinuu reînnoit al individului, căruia ești ținut să-i dovedești că autoritatea se exercită realmente în vederea binelui comun.

III

Un minimum de disciplină autoritară, de constrângere silită, exterioară, va fi totuși de nevoie încă multă vreme, poate totdeauna. Determinarea acestui minimum este o problemă foarte grea. A spune că școlarul trebuie tratat întocmai ca o persoană pentru a-i inspira, respectându-l, respectul persoanei sale, însemnează a rosti o foarte frumoasă povață; rămâne de văzut însă, până la ce punct se poate pune și în practică.

Se uită adesea că în școală nu ai a face cu indivizi, ci cu colectivități. O clasă de elevi este o lume, unde se stabilesc neîndoios moravuri, tendinți și o opinie publică proprie acelei lumi. Dacă din această lume nu reușești să formezi o societate, ea devine mulțime. Dacă nu reușești să o organizezi, ea va trăi în tumult, în dezordine, cu o viață nesigură, unde va pătrunde negreșit și va circula acel primejdios spirit anarhic, care distruge sau asimilează orice individualitate aleasă.

Se laudă adesea seriozitatea pregătirii în școală, emulația ce se ivește; nu se pomenește însă și de primejdia la care este expus caracterul aici, prin ușurința și frecvența cazurilor de minciună, a înșelătoriei, prin acea aprinsă ambiție a arivismului care încolțește și între elevi. Camaraderia nu are o acțiune morală bună, decât numai atunci când se găsește sub privigherea cugetată a profesorului sau când este inspirată direct de dânsul. Dacă nu, ea ajunge un focar de germenii periculoși, un prilej de corupție în masă.

Viața în comun este primejdioasă nu numai din pricina acțiunii necontrolabile a masei asupra individului, dar și din pricina obiceiurilor ce elevii capătă unii față de alții. Un educator englez a spus cu foarte multă dreptate, că morala care se formează în școală, într'un grup de elevi, este asemănătoare cu morala triburilor sălbatece. Faptul se constată în numeroasele cazuri de răzbunare și de punere la «index». «Am fost întrebat adesea, scrie Arnold, de ce numesc cu colegiile focare de vițuri. Dar nu însemnează a nutri vițiul, când înleznești copilului să piardă principiile cinstite ce a învățat acasă, când îl deprinzi cu altele mai josnice și perverse, când îl faci să piardă pudoarea, respectul de adevăr, inima bună, pentru a-l scoate apoi laș, fals și grosolan?».

Din cele arătate până aici se vede destul de lămurit că, în școală, ca și în societate, masa are o foarte mare influență asupra individului. Prima preocupare a disciplinei moderne trebuie să fie, deci, aceea de a organiza masa, de a o ridica la conștiința responsabilității, de a întruni și a orienta spre bine, toate influențele puternice ce emană din propriul ei fond.

După Gustav Lanson, cea mai bună pregătire pentru disciplina socială este aceea care va deprinde pe elev, chiar din școală, cu practica asociațiunii. Elevii să-și facă regulamente, să-și aleagă șefi, să se supună regulamentelor și șefilor ce și-au ales singuri. Prin represiunea aspră din partea elevilor înșiși, cari n'ar tolera nedreptatea, înșelăciunea sau neglijența, ei s'ar deprinde să-și îndeplinească îndatoririle la cari sunt supuși, ale funcțiunii lor, s'ar deprinde cu alte cuvinte să coopereze în mod leal pentru binele comun.

„Autoritățile școlare, zice el, temându-se în mod burghez de ideea *coalitiunilor*, ar trebui să se obișnuască a avea de condus colectivități, a guverna mai puțin direct individul decât a regula mersul asociațiunilor, a considera diferitele grupări ca niște intermediare, menite să transmită impulsia membrilor săi.

Școala, cu alte cuvinte, trebuie să fie organizată după modelul unui stat democratic, administrat și condus de persoane de încredere, alese de către membrii săi — totul, se înțelege, sub controlul unui director suveran. Într-o grupare școlară, elementele rele vor tiraniza totdeauna pe cele bune, reducându-le la tăcere, — dacă se dă însă sentimentului general al clasei, forme regulate, se va înlesni mult tendința elementelor bune, leale și de ordine, de a se împotrivi, de a eși la iveală, de a se manifesta. În chipul acesta, sentimentul responsabilității se poate încheia până și în naturile cele mai puțin sigure, mai molatice, șovăelnice.

Am arătat mai toate argumentele ce se pot aduce în sprijinul disciplinei liberale, precum și câteva din principiile călăuzitoare pentru traducerea ei în fapt. Dacă ne gândim la tot ce s'a scris în privința aceasta, nu ne putem opri de a constata că avem prea multe abstracțiuni, prea multe generalități și foarte puține date concrete. E ușor lucru să vorbești în termeni vaporosi, despre voința, personalitatea sau libertatea omului; în natura acestuia, însă, sunt atâtea contraste neașteptate, încât de multe ori descoperi, spre marea ta surprindere, că, voind să emancipezi o parte, reduci pe cealaltă în sclavie.

Cărei părți din noi să-i dăm mai multă libertate? Există vreun mijloc sigur pentru dezvoltarea personalității, a voinței, a inițiativei? Vrei de pildă să cultivi o inteligență de savant; începi de timpuriu prin a lămuri elevului legile naturei, ferindu-l pe cât se poate de plâsmuirile artei sau de emoțiunile religioase. Vrei, dimpotrivă, să cultivi un suflet de preot, refaci atunci această educație deaîndoasele, îl supui la emoțiunile religioase și-l ferești de curiozitatea științifică. Vrei, în sfârșit, să cultivi un talent de artist, îi exercitezi, firește, imaginația, pentru că arta este produsul acestei facultăți. Rezultatul? Copilul crescut cu gândul de a ajunge om de știință, iese un fel de papagal al științei, care este lipsit uneori de cel mai elementar bun simț, dacă nu este chiar un fanatic distrugător; viitorul preot iese un necredincios, iar viitorul artist un diletant fără talent.

Nu este unul, zice d. Rădulescu-Motru, care să-și dătozeze mărirea sa mijloacelor artificiale pe car ile-a găsit în școală. Spiritele cari încep prea de timpuriu să creadă că toate în lume se explică ușor, sunt tocmai acelea cari mai târziu nu vor da nici o explicație nouă la cele existente; dimpotrivă, des este cazul celalt: din spirite puțin încredzute ies liberei cugeători și marii filosofi ai lumii. Este de altminteri știut faptul, de către toți acei ce urmăresc istoria culturii omenesti, că cei mai geniali fruntași ai cugetării europene au crescut mai toți în școlile teologice. De altă parte, este iarăși cunoscut faptul, că spiritele cu adevărat religioase și cari au contribuit la ridicarea prestigiului bisericii creștine, n'a fost acelea cari au fost pregătite în școală inadins pentru acest rol, ci acelea cari s'au format sin-

gure, și adeseori după o pregătire științifică. (Puterea sufletească).

Acelaș lucru se poate spune și despre disciplina liberală. În ea, pe lângă foarte multe lucruri bune, se găsesc și multe altele dăunătoare, fără rost, neraționale. În școlile americane, de pildă, alături de un simț foarte prețios despre responsabilitatea și inițiativa personală, se întâlnește un respect exagerat și primejdios pentru capriciu, cult, care, sub cuvânt că răspunde spiritului democratic al timpului, va sfârși, dacă va continua mult tot așa, prin a determina însăși moartea adevăratei democrații.

În America, ne spune Foerster, sunt școli cari n'au disciplină aproape de loc, cari îngăduie copiilor să facă aproape tot ceea ce vor și cari, tolerând toate slăbiciunile și năzbâtiile elevilor, pun înainte, ca scuză, dezvoltarea personalității. Unii profesori americani împing atât de departe preocuparea de a face totul atractiv, încât transformă școala într'un fel de grădină, unde jocul pare fi unicul imbold al activității școlarești.

Lucrurile din America sunt totdeauna judecate după ceea ce au văzut europenii cari au călătorit pe acolo. Să ne gândim însă, la ce se întâmplă în propria noastră țară, când vine vre-o misiune străină, vre-un profesor sau vre-un călător mai cu vază. El este în deobște bine primit și-i înlesnește accesul diferitelor noastre instituții. Înlesnirea însă este așa înjghebată, că profesorul va vizita numai ceea ce noi avem mai bun. Dacă ar dori să viziteze un liceu din capitală, de pildă, dânsul va fi dus la Lazăr, și nu la Mihai, al căruia local nu ne-ar face, de sigur, cinste. Și tot așa și cu celelalte lucruri. De aceea, pentru a căpăta o idee justă despre rezultatele disciplinei americane, e bine să cercetăm și impresiile unui American asupra disciplinei europenești.

O asemenea impresie instructivă, căci pornește dela un om foarte cult, o întâlnim în notele d-lui M. Barrett Wendell, dela universitatea din Havard. În 1904, universitatea aceasta a desemnat pe d. Barrett Wendell ca să vie în Franța și să ție mai multe conferințe la Sorbona și la universitățile din provincie, asupra Americii. Lucru pe care l-a făcut și d. A. D. Xenopol, cu privire la România, acum trei sau patru ani. Observațiile sale au fost culese și reunite într'un volum, tradus nu de mult și în franțuzește, și având ca titlu: *La France d'aujourd'hui*. D-l Barrett Wendell studiază amănunțit toate moravurile din Franța, rămânând uimit mai ales de seriozitatea și simplitatea naturală a burgheziei franceze, de cinstea ei intelectuală, de spiritul ei de ordine, de ușurința cu care se adaptează la nevoile vieții—descoperiri cu totul contrarii ideilor ce d-sa își făcuse mai înainte. Despre instrucția și disciplina ce se păstrează în liceu, el este de asemenea entuziasmat. Asupra membrilor învățământului secundar, d. Barrett are două rezerve de făcut: întâi, că sunt prea puțin solidari și prea mult doritori de a se strămuta la Paris, ca și când provincia i-ar înăbuși; al doilea, că prea se ține seamă, la înaintare, de „notele politice”. Ca pregătire, însă, ei sunt incomparabil superiori colegilor lor din America.

Dintre observațiile d-lui Barrett Wendell am reținut

LITERATURA

«VENEȚIA» ÎN POEZIA ROMÂNEASCĂ

Vestita cetate, a cărei frumusețe și faimă le-au cântat poeți fără de număr, pare a fi mișcat pe scriitorii noștri, abia în a doua jumătate a veacului trecut.

Legăturile țărilor dunărene cu Veneția sunt totuși străvechi. Pe vremea lui Litean-Vodă, corăbiile de mare cari înaintau până la Nedeia-cetate, ca să încarce sare, erau venețiene¹⁾. În graiul lor, Aurarii din Gorj, păstrează și azi cuvinte din dialectul venețian, ca *sugrunde* [sotogronal] și *colie* [colia].²⁾

La 1359 Venețienii se plâng împotriva Genovezilor cari le puneau piedici la cumpărarea de grâu în portul Chiliei și mai departe pe țărmii Mării Negre³⁾.

Pe vremea lui Ștefan cel Mare, prietenia cu «regina mărilor» era oficială din partea statului moldovenesc, și viteazul Domn intră într'un fel de raporturi mai mult decât intime cu Senatul venețian, după cum se vede lucrul din interesantele *Documente descoperite în arhivele Veneției* de regretatul Exarcu. Ștefan cere Senatului venețian să-i trimeată un medic care să-i îngrijească rana căpătată la asediul Chiliei⁴⁾.

Din documentele culese de Marino Sanuto, putem urmări mersul boalei marelui voevod. În 1502 Ștefan era îngrijit de medicul Venețian Murino, care trimite pe Demetrius Purcivii în Italia să aducă medicamentele trebuincioase, după cum se vede din scrisoarea Voievodului moldovean către Dogele Leonardo Lauredano, datată din Suceava, 8 Decembrie 1502, și primită la Veneția la 16 Februarie 1503⁵⁾. După moartea lui Muriano, tratativele cari se urmează, aduc în Moldova pe Girolamo da Cesena, care asistă la ultimele momente ale marelui Domn⁶⁾.

Soli moldovenești se duseră la Veneția nu numai sub Ștefan ci și sub Bogdan. Trimișii stau la masă lângă Doge, ei privesc la strălucirea veselă a balurilor mascate, se minunează de focurile de artificii cari fănesc luminoase spre frumosul cer de noapte al Italiei, ei văd din luntrea lor cum inelul de legătură cu Marea bogățiilor cade din mâna încercată a Dogelui și se pierde în adâncuri. Dar Vistierul, Stolnicul, Pârcălabul, întorși acasă, nu aduc cu dânsii nici un meșter, nici un fel nou de podoabe, nici o datină nouă de înfrumusețare⁷⁾.

Dar la 1517 Neagoe Basarab trimite prin Ragusa la Veneția pe medicul său Ieronim Matievici care se întoarce aducând «postav de aur, mătășării și juvaier»⁸⁾,

în deosebi două, cari se găsesc în strânsă legătură cu subiectul ce ne preocupă. Una este privitoare la elevi. «Elevii, zice el, sunt de o inteligență sprintenă, *serioși într'un grad că par'că roșești în ascuns că ai tăi sunt așa de ușuratici comparativ*, de o energie intelectuală mai presus de orice imputare». Călaltă e privitoare la națiune. Deși Franța este națiunea cea mai centralizatoare, și ca administrație și ca instrucție, aptitudinea indivizilor este totuși surprinzător de variată.

Să cercetăm, acum, și rezultatele disciplinei engleze.

De câte ori avem nevoie să dăm pilde despre o disciplină riguroasă, bine organizată, obișnuit ne gândim la Germania. Eroare. Țara cea mai bine disciplinată nu este Germania, ci Anglia, ne spune Raymond Recouly¹⁾. În Germania disciplina este exterioară; dincolo, interioară, invizibilă, dar foarte puternică. Ea exercitează o constrângere individuală și aspră, care nu îngăduie individului să-și desvolte liber gusturile, aspirațiunile sale personale, cari lucrează, chiar dela început, ca să prefacă, să modeleze aceste gusturi și aspirațiuni după un anume tip social. Toți Englezii sunt croiți la fel; o sumă de tradițiuni vechi și tenace le-au făurit un acelaș fizic, un acelaș moral. Ei se îmbracă la fel, simt la fel, gândesc la fel.

Personalitatea britanică, social vorbind, este una dintre cele mai caracteristice, mai hotărâte și mai viguroase. Ea rezistă la toate dificultățile și la toate climatele. Chiar și femeia are ceva din caracterul acesta național puternic. Când o Germană ia un Francez, zice Recouly, ea devine franceză în curând; când o Engleză ia un Francez, nu numai că rămâne engleză, dar adesea comunică bărbatului obiceiurile, felul de viață britanic.

Dacă se consideră însă nu totalitatea ci indivizii, aceștia, în înțelesul obișnuit al cuvântului, nu au o personalitate proprie. Oamenii cari alcătuiesc media, contra Francezilor, nu diferă unii de alții, ei sunt toți formați după unul și acelaș calapod.

Observațiunile lui Raymond Recouly nu se aplică, bine înțeles, decât masei; în toate țările și în toate timpurile, oamenii de geniu sau oamenii numai de talent, au știut să se emancipeze într-o largă măsură de sub influența covârșitoare a mediului.

Care este încheierea ce se desprinde de aici? Că educația liberală nu trebuie socotită ca un panaceu infailibil pentru formarea personalității; că disciplina liberală, mediocră aplicată, poate să dea și chiar da rezultate mult mai rele — unele școli din America de pildă — decât o disciplină autoritară tot așa de mediocră aplicată.

(Stărușit în No. viitor)

N. E. M. TEOHARI.

BIBLIOGRAFIE.

Ultimele volume apărute din Biblioteca «Lumen»:

41. L. Tolstoi, *Există Dumnezeu?*

42. Const. Mille, *Rochia Cutitei*.

43. G. Radulescu-Motru, *Sufletul neamului nostru*.

44—45. H. Heine, *Amintiri Duioase*

46. J.-J. Rousseau, *Libertatea — și altele*.

1) Raymond Recouly. En Angleterre.

1 și 2) B. P. Hasdeu, *Etym. M. Romanine*, t. IV. *Negru-Vodă*, 1898, § 30. Nedeia Celate și Vermeghia, pp. CXXXV sqq.

3) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, 1900, p. 49.

4) Glon, *Dofstoricescul meșteșug în trecutul Țărilor române*, în *Revista Nouă*, An. IV, No. 11—12, Febr.—Martie 1892, p. 493, și A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, t. II, cap. II, III, 2, p. 405.

5) Exarcu, apud. I. Icoț, *Chronique de Moldavie par Gr. Urchi*, Paris, 1878, p. 214.

6) Glon, Loc. cit., p. 493.

7) N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, p. 29.

8) Ibidem p. 30.

lucrate de maeștrii ilustrei republici. Chiar în unele inscripții din acea epocă se observă un început de influență venețiană în majusculele cu totul elegante înviate de Renaștere¹⁾.

Raporturile dintre Țările Românești și Veneția derivă din ce în ce mai de seamă. Nu mai e vorba doar de comerț, de afaceri medicale ori de politică: *Il Veronese*, marele pictor venețian era cunoscut la curtea lui Alexandru-Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul; și Maria Vallarga, cumnata Domnitorului, aflătoare la mănăstirea San-Maffio, la Murano, lângă Veneția, îi comandă anumite portrete în 1573, după cum se vede din scrisorile ei²⁾.

Petru Cercel, Domn al Țării-Românești, poet italian și mare gentilom la curtea lui Henric al III-lea, regele Franței, e primit la Veneția—după detronare—în chipul cel mai strălucit³⁾. Dar vișătorul frate al lui Mihai Viteazul nu ne-a lăsat nici un vers în care să cânte momentul acela.

Venețienii sărbătoresc pe elegantul voevod, care trebuie să-i fi încântat cu firea lui. Dacă «afabilitatea sa, plină de grație, manierele sale elegante, cunoștințele sale întinse și variate, elocința-i puternică—care după mărturia unui contemporan lega și strângea în perpetuă servitute ca printr'un lanț inimile celor ce-l ascultau,—frumoasele lui poezii care știau să încante sufletul cel italian al Caterinei de Medicis⁴⁾» i-au atras favoarea lui Henric al III-lea și al mamei sale, se poate închipui cum știa el să subjuge pe italienii cei zvăpăiați.

În cele două domnii ale lui Petru Șchiopul și sub Iancu Sasul, un fost agent diplomatic al Veneției la Constantinople, anume Bartolomeo Brutti, albanez de origine, ajunge boer mare în Moldova și încearcă a introduce catolicismul⁵⁾.

Vasile Lupul mărită pe fiica lui Ruxandra, cu Ambrosio Grillo, fiul prietenului său Antonio Grillo, mare dragoman al ambasadei venețiene din Constantinopol. Ruxandra e viitoarea soție a lui Timuș, fiul hatmanului căzăcesc⁶⁾.

Nenumărate sunt legăturile dintre Veneția și țările române. Influențele însă nu sunt prea mari: Sprijine de ordin tipografic; imitarea așa ziselor *fondachi* la clădirea hanurilor de pe vremea lui Șerban Cantacuzino⁷⁾; tineri trimiși la învățătură artistică în Veneția de Brâncoveanu⁸⁾; influențe culturale asupra câte unui Român; ca Radu Mihnea, ori asupra celor 12 fii de boieri trimiși după 1774 de Constantin Mavrocordat la

învățătură¹⁾—cam astea sunt în rezumat legăturile — afară de cele comerciale—cari au avut un răsunet în țările române.

Venețianii se interesau însă mai de aproape de cele petrecute în Moldova și Țara-Românească decât Românii de cele aflătoare pe țărmurile Adriaticei. Rapoartele bailor publicate de Exarcu în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie*²⁾ a neuitatului Tocilescu, sunt o dovadă puternică de acest interes. Chiar medicul Muriano nu se poate opri de a nu face o dare de seamă cu privire la starea economică a țării: «El paese si è fruttifero et amenissimo e ben situado, habondante de animali e de tutti fruti, da oio in fora formenti se semena de april e de mazo e rachoiese de anosto e de septembrio; vini de la sorte de Friol; pascoli perfeti.»³⁾ etc. Spunea omul ce vedea mai de seamă în juru-i.

Ambasadorii venețieni la Constantinople descriu Dogelui, detronarea și torturile lui Constantin Brâncoveanu, ei se interesează de aproape și de rostul moștenirii nefericitului Domn⁴⁾.

Aloise Mocenigo și Andrea Memmo spun, în scrisoarea din 26 Maiu 1714 și pricinile prigonirii⁵⁾, iar cel din urmă descrie în chip patetic scena chinurii familiei voevodului român. «Egli e tutti gli altri sono stati crudelmente tormentati e ciò che sorpassa ogni genere e forse ogni esempio d'immanità, il Padre alla presenza delle moglie e de'figli, i figlioli alla presenza de Padre et della Madre.»⁶⁾ E ceva mai mult decât tonul unui simplu raport diplomatic în vorbele astea și chiar în întreaga scrisoare.

Toate legăturile și cunoștințele acestea n'au fost însă de loc un izvor de inspirație poetică. Trebuia să treacă zeci și sute de ani, să vină influența romantică a veacului trecut, pentru a răscoli imaginația poezilor noștri, pentru a înfățișa Veneția ca o cetate din basme.

Alecsandri e unul dintre cei mai d'întâi admiratori ai ei. Dar Veneția e numai un motiv pe care el avea să brodeze teme de iubire:

Când noaptea în tăcere, la ora ce s'adună
A dogilor vechi umbre pe maluri șovăind,
Gondola, leagăn dulce, ne primblă împreună
Pe luciul lin al mării în care alba lună
Cu stelele voioase se scaldă strălucind,

Atunci din umbra deasă ce doarme'ntre canaluri,
Din lampele aprinse în boltele cerești,
Din turnuri, din palaturi ce triste zac pe maluri,
O tainică armonie plutește printre valuri,¹⁾

este vocea Veneției cernite care îndeamnă la iubire.

1) Ibidem, pag. 30.

2) N. Iorga, *Contribuțiuni la Istoria Munteniei*, 1896, p. 14 sqq. și *Gion, Istoria Bucureștilor*, București 1899, *Frumoasele arte la București până la 1800*, pp. 513—514.

3) Gr. G. Tocilescu, *Monografia lui Petru Cercel*, în *Columna lui Traian*, 1874, No. 2 sqq.; *Gion, Ludovic al XIV și Constantin Brâncoveanu*, 1884, pp. 23, 30—31, 34; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, t. III, 1890, pp. 23 sqq.

4) Gr. G. Tocilescu, *Petru Cercel în Columna lui Traian*, 1874, p. 29. Citat de A. D. Xenopol, *Ist. Românilor*, t. III, 1890, p. 26.

5) B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. I, 1878, XXXI, p. 182 183.

6) M. I. Căprescu, *Relațiunile dintre Mathei Basarab și Vasile Lupul*, 1889, pp. 63-67, 73-77.

7) *Gion, Istoria Bucureștilor*, pp. 479, 481.

8) Idem, ibidem, p. 519.

1) N. Iorga, *Istoria Literaturii Române în secolul al XVIII*, t. II, 1901, p. 119.

2) Anul II, 1884, vol. III, pp. 83—88, 175—208; pp. 353—370; vol. IV, 1885, pp. 601—629.

3) Cf. Emile Picot, *Chronique de Moldavie par Uréchi*, p. 215.

4) C. Exarcu, *Documente istorice inedite descoperite în Arhivele din Veneția*, în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* a lui Tocilescu, An. I, 1883, vol. II, pp. 142—176.

5) Loc. cit., p. 143.

6) Ibidem, p. 143.

7) *Veneția*, 11 Septembrie 1846, Palatul Benzomes, Veneția.

Tot așa în *O seară la Lido*,¹⁾ poetul ia martoră cetatea cea vestită la fericirea lui, cerându-i ca să zâmbească printre lacrimile ei, *Biondineta, Gondoleta, Barcarolă venețiană* sunt poezii ușoare în care poetul *Lăcrimioarelor* își cântă tot plăcerile lui. Abia dacă în *La Veneția mult duioasă* are câteva note de admirație pentru cetate, în afară de plăcerile cari-l leagă de ea.

Întâiul poet care înalță un imn în cinstea Veneției cernite este Mihail Zamfirescu în poema sa *Irena*. Doi îndrăgostiți într-o gondolă. O noapte cu cerul senin. Cântece îndepărtate. Inspirat de tabloul pe care-l are înaintea-i, poetul oprește, pentru o clipă, descrierea și povestirea pentru a se îndrepta către însăși Veneția. Dacă ținem socoteală de epoca la care scria Mihail Zamfirescu, precum și de înfățișarea limbii celor mai mulți poeți de atunci, versurile închinete Veneției apar ca dintre cele mai distinse. După ce ne pregătește printr'un fel de introducere în care vedem că

Veneția tăcută în umbra serii deasă
Părea că e castelul feeric, răpitor
În care 'și-au azilul visările d'amor —

poetul își începe cântarea propriu zisă prin versul

Veneție tăcută, a unei fidanțată

și continuă prin descrierea învăpăiatei dragoste pe care o inspiră celor visători «timpii înfloriți» ai vitezei republici. Chiar azi e plină de farmec pentru poet:

E noapte, și pe cerul albastru luna plină
Trecând cu maestate, reflect'a sa lumină
Pe domele mărețe... E totul adormit...
Dar negrele gondole, ca umbre rătăcite,
Apar, trec pe canalul tăcut și liniștit
Și poartă duc cu ele ființe fericite

.....
Gondolierul cântă romanța lui de dor
Și ale lui accente echou în depărtare,
Cu aripele sale le duce către mare.

.....

Și după ce tabloul devine din ce în ce mai tainic, mai feeric, poetul își dă, deodată, seama de realitate:

Dar azi suspini în doliu, feerică cetate!
Nici cântul, nici sărutul n'animă sânul tău,
Și nimeni nu mai vine din clime depărtate
S'adoarmă 'n voluptate cântând amorul său...

.....

Veneție frumoasă, erai invidiată.
Azi plângi și a ta frunte, în loc să poarte flori
Sub vălul de durere se înclină desolată,
Și limpede unde ce-o dată repeta
Un cântec de mărire, azi plâng căderea ta!²⁾

Și vocea cântărețului par'că se înalță mai emoționată, mai vibratoare.

Prin epoci ilustre m'afund cu al meu cânt o spune el; dar întunericul de tot felul, care-l înconjoară, simte că-i doboară puterile. Atunci lirismul acesta, nemește-

șugit, se isprăvește pentru a face loc din nou povestirii.

Eminescu, în vestitul lui sonet la Veneția, inspirat de cele 14 sonete ale lui Platen¹⁾, ori din versurile scriitorului italo-austriac Gaetano Cerry²⁾, și chiar din traducerea franceză a lui N. Martin³⁾, plânge și el viața cea stinsă a falnicei Veneții.

Interesant e să se știe că poeții aceștia cari cântă splendoarea ori decăderea puternicei cetăți de odinioară n'au văzut-o încă în momentul când o descriu. Despre Eminescu, cel puțin, lucrul se știe cu siguranță. ⁴⁾ Era dar o teză romantică aceasta. De altfel, însuși Alfred de Musset publică ale sale *Contes d'Espagne et d'Italie*, între cari intră și *Venise*, înainte de a cunoaște Italia; așa în cât, peste câțva timp, simte nevoia de a se duce să vadă cum sunt locurile pe cari le-a descris.⁵⁾

Toți, sau aproape toți poeții români, o să aibă drept temă principală în zugrăvirea ori în admirarea Veneției, starea de decădere, neputința de a-și recăpăta faima de odinioară.

Când Evangelistul San Marc, pare a crede că Bucentaurul

Venind de pe oceanuri gândi-se-va să-l scape,
atunci leul îi arată ce-i scris în cartea vecinicii: «Pax-tibi Marce», spune un poet dintre cei mai distinși ⁶⁾.

Domnul Haralamb Lecca zugrăvește în *Vendetta*⁷⁾ o scenă din vremea cea strălucită, în versuri de o frumusețe aleasă, pline de o viață adevărat italienească. Dragostele aprinse; ochii spioni de pretutindeni; splendorile balurilor și furia răzbunărilor se succed și se înlanțuiesc cu multă artă. În *Carnavalul Venezzei* e povestirea unei drame și al unui triumf. E tot în epoca de înflorire.

Pe vremea când era stăpână, când întunericul uitării
Nu se întinse pe lagune, — Venezia nu — 'ngenuchia
Decât Madonei.⁸⁾

Și Madona îi da în totdeauna biruința, cum ia dat-o și în ziua pe care de atunci o prăznuesc prin serbări publice și prin veselii, locuitori Venezzei.

Dar poetul trebuia să aibă și nota care plânge mărirea stinsă. Într'un sonet, el ne spune cum:

Venezzia, stăpâna mărei, regină astăzi detronată,
Își plânge, tristă, pe caraluri, mărirea stinsă din trecut

Și după ce zugrăvește părăsirea din ziua de azi, pieirea palatelor străvechi, iarba care năvălește pe lespezi, rostește îngândurat:

Și tot ce vezi se ruinează, ca o avere fără rost.
Iar când s'o prăbuși sub valuri cetatea lui Othello-Maur,
Corăbiile au să 'ntrebe: «Veneția, unde-o fi fost?..

1) [A. Grama], *Mihail Eminescu*, Blajiu, 1891. pp. 152 — 162.

2) Cf. prefața d-lui H. Chendi la *M. Eminescu, Literatura Populară*, 1902, p. XVII.

3) Cf. ale noastre *Studii*, I, 1904, p. 37 și *L'Influences des Romantiques français sur la Poésie roumaine*, Paris, 1909, p. 400.

4) N. Petrașcu, *M. Eminescu*, 1892, p. 57.

5) Léon Séché, *Alfred de Musset*, t. I. Paris, MCMVII. p. 42.

6) Duiliu Zamfirescu, *Alte Orizonturi*, 1894, *San Marc*.

7) *Sexta*, 1901.

8) *Secunda*, 1898.

1) Oct. 1846, Veneția.

2) Mihail Zamfirescu, *Cântece și Plângeri*, *Irena*.

Pe când gondola cea neagră luneca pe canale, un alt poet, care venise în Veneția ca să găsească alinare durerilor, are într'un moment părerea că e întins într'un coșciug și Charon îl duce către lumea cealaltă. Dar prima impresie e cea așteptată: De admirație nesusă:

Veneția! — Gondola neagră
 Descrie pe canal un arc,
 Plutind sub raza pală a lunei
 Spre marmorele lui San-Marc.¹⁾

E rar ca un poet român să fi cântat Veneția în tonul unei bucurii depline. În *Noaptea Venețiană* a domnului Macedonski nu e nici o notă tristă; din potrivă, întreaga poezie e plină de o mulțumire adesea-ori vecină cu gluma. Măsura versului ajută mult la o asemenea înfățișare, chiar în descrieri:

Noaptea lină
 S'a întins;
 Luna plină
 S'a aprins;²⁾

Cercetătorul tuturilor poezilor admiratori ai Veneției, fără a uita pe prozatorii noștri cari au descris-o sau arătat-o ca un izvor de inspirație, va găsi drept notă predominantă: melancolia, tristețea doborâtore față de amintirea unui trecut pe care foarte mulți și-l închipue așa cum îi călăuzește fantazia lor.

Românii din veacurile trecute au fost în mai strânse legături cu minunata cetate a lui San-Marc, mai ales dacă socotim greutățile cari se împotriveau la o comunicare îndemânatecă, decât sunt mulți din cei de azi. Totuși literatura noastră nu s'a îmbogățit în epocile de atunci. În veacul care se duse era însă cu neputință unui poet, ori de ce neam ar fi fost el, să nu simtă închipuirea-i mișcată de poezia romanticilor, cari vedeau în Veneția ca și în Orientul, pe care cei mai mulți nu-l cunoșteau, izvoare puternice pentru poezia admiratoare de locuri tainice, depărtate, deosebite mult de ce se vedea în jur.

Atunci *Portia* lui Musset nu se putea să nu inspire pe Mihail Zamfirescu în a sa *Irena*, August von Platen și alții se cuvenea să încante pe Eminescu. Orașul trebuia să fie plâns ca o ruină.

Ar fi interesant însă de știut impresia făcută asupra poezilor noștri cari vor fi văzut Veneția după ce — în tocmă ca Musset — au descris-o.

Azi Veneția e frumoasă în felul ei: ca un muzeu; și rămâne distinsă prin însăși firea ei de oraș fără de păreche. Ea a pierdut însă nu numai splendoarea împărătească din trecut ci și înfățișarea de oraș părăsit.

După fiecare călătorie am văzut că Veneția se îngroașe, ca așa de uscată și de săracă altă dată³⁾ zice un admirator al ei. Totuși dacă omul care se duce în cetatea Dogilor nu uită că a venit acolo într'un fel de pelerinaj, el nu bagă în seamă nici gara, nici pe acel «vaporetto» care străbate canalele în ciuda gondoli-

erilor, nici chiar bărcile-automobil cari au început să se ivească ici și colo. Călătorul care vrea să vadă Veneția cea frumoasă trece peste toate aceste modernizări ale ei. El se gândește la trecut și la tot ce rămâne.

Depărtarea, care poetizează totul, e însă în orice caz mai favorabilă poetului liric. Un archeolog, un iubitor de artă, un artist ori un poet de felul lui Gautier sau Hérédia pot găsi în orice clipă un motiv de poezie chiar în Veneția de azi. E îndoelnic însă dacă ea ar influența la fel pe un scriitor de genul lui Musset.

Poezii noștri, cari s'au inspirat, mai toți, din citiri, ar putea să se folosească și azi de chipul acesta de a-și hrăni imaginația. Așa, de pildă, *Venise au XVIII Siècle* a domnului Philippe Monnier, apărută acum trei ani, e o lucrare care ar desfăta pe cel mai distins poet ca și pe cel mai științific istoric. Sunt părți cari par adevărate imnuri în cinstea Veneției de odinioară.⁴⁾

Dacă poezii noștri vor continua să zugrăvească în versurile lor trecutul Veneției, poate că va veni un moment în care vor cânta și timpul în care Ștefan cel Mare, Petru Cercel ori Brâncoveanu, cunoșteau faima regatului adriatic.

N. I. APOSTOLESCU

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

IARĂȘI PLAGIATUL D-LUI G. MURNU

Prin articolul său din 16 c. al acestei reviste, d-l Murnu revine din nou asupra chestiei catedrei de archeologie.

De astă dată însă părăsind terenul științific, d-sa, pozând în victimă, caută să-și apere nu numai munca, ci și viața și, mai mult decât viața, cinstea (p. 88).

Astfel pusă, chestiunea capătă dela sine o importanță mult mai mare; ia proporțiile unei probleme de înaltă morală socială. Căci desigur că mai presus de valoarea operei unui scriitor stă, și trebuie să stea neapărat, *cinstea autorului*. Lucrările lui — ori cât de însemnate sau neînsemnate s'ar părea pentru moment, — sunt totuși numai relative și susceptibile de perfecționări și întregiri în decursul vremii.

Nimeni nu poate reclama dela fiteșicare numai lucrări desăvârșite, — capo d'opere. Cea ce însă se impune, chiar celui mai modest scriitor, este cinstea. Fără de ea nu se concepe lucrare științifică. Ea singură precumpănește așa de tare toate celelalte însușiri, încât chiar operele de valoare pierd însemnătatea lor, când nu s'clădite pe baze cinstile.

Condițiile esențiale ale ori cărei lucrări sunt dar probitatea, cinstea autorului și veracitatea aserțiunilor

1) Iată un mic pasagiu din introduție, unde vorbește „Alors, elle avait été si grande” revin ca un refren:

„Alors, elle avait été si grande. Elle avait été si grande quand elle plantait les pilotis en chantant, quand elle amenait les ancras en chantant, et qu'elle partait pour l'espace comme pour l'avenir. De temps à autre, au sommet du Campanile dressé comme un mât de navire, la vigie jetait son cri, les cloches de S. Niccolò du Lido se mettaient à chanter, et à l'horizon apparaissaient les galères triomphales.”

1) Haralamb G. Lecca, *Octava* 1904, *Venezia*.

2) Radu D. Rosetti, *Din Toate*, 1905, *Veneția*.

3) A. Macedonski, *Poezii*, 1882, *Noaptea Venețiană*.

4) Barrès. *La Mort de Venise*, p. VI.

sale. Cu atât mai mult și fără nici-o rezervă se impune această condițiune autorului, care năzuește să serve de exemplu generațiilor tinere, în serviciul cărora scrie.

Dreptate are așa dar d-l M. ca mai presus de toate să încerce să-și salveze cinstea. Rămâne să vedem întru cât reușește.

Ultimul articol al d-lui M. începe prin imputări aspre aduse celor cari, cu prilejul necrologului profesorului Teohari Antonescu, au publicat și o parte din Raportul răposatului asupra lucrărilor d-lui M. Fără însă a ști că acest manuscris al lui T. A. era singurul ce se află în acel moment în Redacția «Convorbirilor literare», d-sa, crezându-se la adăpost de ori ce desmințire din partea celui dispărut dintre noi, își permite tot felul de insinuări. Astfel pretinde că «dispoziția răposatului a fost călcată... întru cât regretatul profesor, cu toată provocarea ce i-a făcut un prieten al meu (al d-lui M.) n'a găsit cu cale, sau, cel puțin, n'a stăruit îndecurs de un an să dea publicității raportul său».

Protestând dar contra «insulței aduse memoriei răposatului profesor», d-l M. adaogă că «cu regret, cu sincer și adânc regret, mă văd silit să răspund în public» la Raportul amintit din Nr. de Ian. al «Conv. lit.»

D-l M. spune neadevăruri. Căci înainte de a se publica, ocazional, acest fragment, d-sa cunoștea învinuirile ce i se aduceau prin Raport. Dovadă: În replica sa d-l M. protestează la început chiar în potriva unor acuzațiuni relative la ilustrațiile lui Preller, despre cari nu se găsește absolut nici o mențiune în «fragmentul» din Raportul lui T. A. publicat în «Conv. lit.» pag. 98 și următoarele.

Răspunzând așa dar la o acuzație necuprinsă în «Conv. lit.» se dovedește că d-sa a cunoscut mai dinainte și de aiurea întreg raportul lui T. A. De fapt el a fost publicat în extenso în «Conservatorul» din 13 Iunie 1909, pe pag. 1, sub titlul de: Raportul Comisiunii de cercetare a lucrărilor candidaților la catedra de arheologie din București. În acel raport oficial se află și pasagiul relativ la ilustrațiile lui Preller, la care d-l M. răspunde, deși nu e redat în fragmentul din «Conv. lit.»

Din această constatare rezultă:

1. Că publicarea raportului lui T. A. în «Convorbiri literare» nu constituie o călcare a dispozițiilor răposatului, după cum pe nedrept afirmă d-l M.

2. Că deși d-l M. cunoaștea încă dela 13 Iunie 1909 toate acuzările ce-i aduseseră T. A., totuși d-sa nu s'a încumetat să-i răspundă decât atunci, când era sigur că nu i se poate riposta.

Procedeu d-lui M., de a fi tăcut cât timp antagonistul său trăia și să vorbească tocmai după ce el a murit, constituie într'adevăr «un procedeu de o impietate care revoltă pe toți oamenii de bine și cu bun simț» cum însuși exclamă d-sa.

Inconsecința și mai ales făcărnicia d-lui M. se mai dovedește și prin pretinsa indignare ce i-ar fi produs publicarea Raportului lui T. A. în «Convorbiri literare». Căci de unde la început d-sa motivează răspunsul său numai ca o protestare contra «insulței aduse memoriei răposatului», uită îndată rolul ce-și însumase, și termină printr'o vehementă acuzare tocmai în potriva acestuia.

Astfel d-sa găsește cu cale să reediteze, asumându-și, o critică străină scrisă acum *patru* ani înotriva lui T. A. Dacă d-l M. consideră ca justă aceea critică, nu a avut oare prilej să o pună în discuție pe când trăia încă T. A.? Ori crede că prin reîmsprospătarea învinuirilor produse de alții în 1906, d-sa aduce acum un omagiu memoriei lui T. A.

Revenind la modul cum d-l M. răspunde criticei lui T. A., vom vedea că și mijloacele sale de combatere și felul său particular de a trunchia citatele adversarilor săi, constituie o contribuție interesantă la capitolul cinstei autorului.

În argumentarea ce urmează mă voi servi numai de elemente cunoscute, fără a mai aduce vreo probă nouă pe lângă cele produse și în deajuns discutate în polemicele urmate din ambele părți.

Principala acuzațiune, ce în genere s'a adus d-lui M. este, în afară de lipsa de originalitate, faptul că s'a servit până la plagiarie de autorii străini, pe cari în unele cazuri, cu îngrijire, a evitat chiar să-i pomenască. Aceasta în special în lucrarea sa «Monumentele din Roma».

Cât de serioasă este asemenea acuzație, reese din chiar ultimul răspuns al d-l M. din N.R.R. (p. 78 col. II). Astfel, apărând lucrarea sa «Portretul Elin» d-sa singur declară: «Înțeleg să mă acuze că am ascuns pe autorii consultați și folosiți de mine, că n'am vrut să-i citez, dar odată ce i-am citat și declar că m'am folosit de ei cred că nu-și mai poate avea loc nici o bănuială de necinste».

Suntem de acord cu d-l M. Aplicând însă propriile sale principii la lucrarea sa, «Monumentele din Roma» vom vedea că bănuiala de necinste, în loc de a dispărea, se întărește tot mai mult. Căci acuzația ce i se aduce, constă nu în faptul de a fi consultat și utilizat alți autori, dar de a fi evitat cu anume îngrijire să menționeze, chiar fie numai în prefață, numele acelor autori. Cu atât mai mult, cu cât nu numai că i-a consultat, dar i-a și tradus în bună parte.

De această acuzare precisă și foarte gravă d-l M. nu se poate desvinovăți. Ea rămâne nesdruncinată cu toate circumstanțele atenuante ce d-sa vrea să aducă prin răspunsurile sale ulterioare.

Să recapitulăm, pe scurt, faptele.

În prefața cărții sale: «Monumente antice din Roma» la p. 11 d-l M. afirmă: «se înțelege, într'o materie ca asta înaintașii străini nu mi-au lipsit; ba chiar unora din ei sunt dator cu câte ceva. Dar ei nu sunt nici așa mulți și mai cu seamă, așa satisfăcători, cum s'ar crede». Dar în loc de a ne da cel puțin o înșirare a numelor acestor înaintași, d-l M. se mărginește a adăoga într'o notă dela aceeași pagină că «am exclus cu dinadinsul orice citație și aparat științific de teamă ca nu cumva lucrarea mea să ia proporții mai mari și să devie mai puțin accesibilă publicului».

Această temere e cu totul neîntemeiată și ori cine pricepe că în această lungă prefață de 12 p., în loc de Himalaia, Goethe, Schiller și a pasagiilor în original și traducere a versurilor din Tannhäuser al lui Wagner, se cuvenea, cel puțin într'o notiță, enumerarea autorilor din cari cu atâta prisosință a tradus d-l M.

E inutil să mai insistăm asupra acestui procedeu și să mai caracterizăm faptele. D-l Murnu se condamnă singur prin propria sa mărturisire citată mai sus. Căci «Monumentele din Roma» cad tocmai sub învinuirea de care autorul vrea să apere cealaltă lucrare a sa «Portretul elin», și astfel numai, poate scăpa de acuzația că a ascuns—cu intențiune—pe autorii de cari s'a folosit Prin urmare există și rămâne întemeiată «bănuiala de necinste» de care se teme atâta.

Prins asupra faptului, d-l M. a încercat să atenueze în urmă disprețul ce arată în introducere față de autorii—anonimi?—cari «nu sunt nici așa mulți și mai cu seamă, așa satisfăcători cum s'ar crede». Și în loc de a se mai fâli că «a trebuit să consulte izvoare multe (adineaori erau puține!) și deosebite cari nu sunt la îndemâna tuturor» și «să descurce ștele încălcite ale labirintului savant» (intr. p. 11), d-sa, în replică, mărturisește că «datele fundamentale pe cari se întemeiază descrierea sunt **strânse** din diferite izvoare (Plagiatul meu p. 4); iar în N. R. R. adaugă chiar că drept «exemplu mi-au servit mai ales *două* cărți ale «înaintașilor streini», cunoscutul arheolog Petersen și Ber-teaux» cu care, singur ne spune manualul său «are cea mai mare analogie» (p. 79).

Prin urmare acele «izvoare multe și deosebite cari nu sunt la îndemâna tuturor» pe care, în prefața cărții sale (p. 11) d-l M. se laudă «că a trebuit să consulte», se reduc acum la două manuale din cele mai răspândite! Și deși nu sunt decât două, totuși d-l M. nu le-a citat «de teamă ca nu cumva lucrarea sa să ia proporții mai mari și să devie mai puțin accesibilă publicului!!»

Dar nici această mărturisire nu e adevărată. S'a dovedit că în afară de cei doi citați, d-sa a mai tradus și din alte manuale cum d. p. din Huelsen și Haugwitz etc.

Corect ar fi fost ca aceste nume să fi fost citate dela început în locul notiței în care promite «că voi căuta într-o ediție viitoare (?) să complectez aceste lipsuri». Lipsurile fiind simțite și de autor, fără însă a fi împlinite, lasă să se bănuiască motivul pentru care au fost ascunse. Ele erau menite să dea lucrării, în vederea unor anumite scopuri, aparența unei originalități pe care nu o are, deși această pretenție este atât de accentuată în prefața cărții.

Începutul de mărturisiri, incomplete de altfel, din partea d-lui M., nu-l scutesc însă de celelalte grave acuzări ce, înainte chiar de T. A., i s'au adus printr'un articol apărut în revista aceasta No. 14, Dec. 908 și apoi prin broșura d-lui N. S. Ionescu, intitulată: «Plagiatul d-lui M.» Și la aceasta a simulat d. M. un răspuns. Nu l'a dat însă în revistele ce-i stau la dispoziție, ci într-o broșură nepusă în comerț ce s'a împărțit în număr restrâns, numai celor pe cari d-sa credea că-i poate convinge. În acest răspuns însă d-sa a evitat, cu cunoscuta-i dibăcie, să răspundă tocmai la cele mai grave acuzațiuni și anume la acele de plagiat. Căci cele câteva exemple trunchiate ce reproduce d-sa nu infirmă câtuși de puțin numeroasele paralele din care se vede, nu numai că a utilizat fără a-i pomeni, dar că în multe părți a tradus chiar ad litteram pe Huelsen și pe Thédenat. Și nu numai în descrierea monumentelor, dar chiar în comparații și reflexii se găsesc asemenea «potriviri»

cu textele streine, cari nu se pot explica prin veșnica «coincidențe» cum caută să se scuze d-l M.

D-sa reproșează încă criticului său că din cele 10 capitole ale cărții sale «nu atacă decât două și jumătate» (Plagiatul meu p. 6). Cantitatea paralelelor nu are importanță. E destul să avem un singur exemplu de traducere făcută după un autor care nu a fost citat, pentru ca cinstea autorului să nu «rămâne mai presus de orice bănuială» după cum dorește d-l M. (ibid. p. 4).

Din numeroasele exemple puse pe două coloane de către d-l Ionescu, reese cât de justă este critica lui T. A., care, între altele, acuză pe d-l M. că «reproduce vorbă cu vorbă în lucrările sale cuvintele altor autori, fără a-și da osteneală să-i citeze, crezând să ne lase cu modul acesta în suflet simțământul că el ar fi adevăratul autor.»

Nevoind să introduc elemente nouă în discuție, mă refer, ca și T. A., la exemplele date de d-l Ionescu, și las pe cititori să judece următoarele ciudate «coincidențe». Într'un singur capitol întâlnim, în afară de traducerile libere, de rezumatele cu meșteșugite înversări de fraze și aceste traduceri ad litteram. E vorba de Vestale.

Cea care era vinovată la stingerea focului era bătută cu vergi de către marele pontifex, pe când ceea ce păcătuita trupestă era adusă afară din oraș la campus sceleratus unde sărbătorește era îngropată de vie.

Murnu: Monumente antice, București 1908. p. 60

Eine Vestalin die das heilige Feuer erlöschen liess, wurde vom Pontifex mit Rutenstreichen gezüchtigt, hatte sie gar das Gebot der Keuschheit verletzt, so wurde sie auf dem campus sceleratus lebendig begraben.

Huelsen: Das Forum Romanum, Roma, 1904. p. 162

La vestale coupable d'avoir laissé éteindre le feu sacré, était battue de verges par le grand pontife; la Vestale coupable d'avoir failli à son vœu de chasteté était enterrée vive dans le *campus sceleratus* ..

Huelsen: Le Forum romain, Rome, 1906. p. 203

sau, în același capitol, la distanță de o pagină:

„Pieptănătura asta născută dintr'un interes practic, căci părul fals apăra adevăratul păr al Vestalelor când ele vegheau la focul sfânt, era obișnuită la mirese și avea pentru ele un înțeles simbolic; în ea vedeau Romanii o bună prevestire, căci mireasa trebuia să aibă pentru soțul ei credința neșovălită ce avea o preoteasă Vestală față de zeiță.

p. 62.

„Diese recht altthümliche und unbequeme Hauben mussten die Vestalinnen zeitlebens tragen, die übrigen Römerinnen nur an ihrem Hochzeitstage: *des guten Omens wegen weil die Braut ihrem Mann ebenso unverbrüchlich das Gelübde der Treue haben sollte, wie die Priesterin der Gottheit*..

p. 108

„Cette coiffure archaïque et incommode (elle n'avait d'utilité que pendant le temps où la prêtresse surveillait le feu sacré, car elle protégeait alors sa chevelure véritable contre l'ardeur de la flamme) les Vestales devaient la porter tout le temps de leur sacerdoce. Les autres Romaines ne la portaient que le jour de leurs nocces; *«c'était un bon augure parce la fiancée devait avoir pour son mari l'inébranlable fidélité de la prêtresse pour Vesta* ..

p. 208

Singura deosebire constă, după cum se dovedește, numai în faptul escluderii semnelor parantezei, și, ceace e mai grav, în omiterea semnelor citațiunei cari, în ambele cazuri, sunt puse de Huelsen. Și pe când capitolul învățatului german se termină printr'o lungă înșirare bibliografică de autori antici și moderni, d-l M. nu găsește cu cale să menționeze nici chiar pe Huelsen, de care, nu poate să mai nege că, s'a servit până la plagiar.

Chiar dacă acest exemplu s'ar afla izolat, el ar fi totuși suficient pentru a ne deștepta bănueli temeinice despre cinstea și intențiunile curate ale autorului ro-

mân, care mai are îndrăsneala să termine prefața cărții sale laudându-se că a scris un povătuitor «în mare parte mai cuprinzător și mai deplin de cât orice altă lucrare streină». Sărmanii savanți streini, cari sunt astfel desprețuiți de cel mai aprig plagiator al lor! Adorabilă este modestia și cinstea d-lui M.!

Dar cazul aci menționat, departe de a fi unic, reprezintă regula generală. Cu drept cuvânt dar T. A., analizând «Portretul elin», caracterizează astfel metoda de lucru a d-lui M.:

«Ideia conducătoare ca și faptele și argumentele sunt uneori împrumutate dela un autor străin; numai rânduirea lor este alta decât le găsim la împrumutător. Dacă din întâmplare asupra aceleiași idei își rostesc gândul lor mai mulți autori în același timp, atunci d-l M. potrivește în totdeauna ca ideile și chiar frazele unuia să fie întrețesute cu ideile și frazele altuia, așa încât ne este cu desăvârșire cu neputință să-l învinuim de plagiat sau copiat în desfășurarea problemei sale, cu toate că nu este idee, nu este argument care să nu fi fost împrumutat» (Conv. lit. p. 101).

Din acestea reese clar că d-l M. *uneori* împrumută ideia și argumentele dela un singur autor; alte ori de la mai mulți autori, cari au tratat același subiect. În acest din urmă caz însă, *în totdeauna* întrețese ideile și frazele diferiților autori așa de meșteșugit, încât *în desfășurarea problemei* nu ne este posibil să-l învinuim de plagiat sau copiat, *deși* fiecare idee luată a parte este împrumutată.

D-l M. însă interpretează cu totul altfel pasagiul lui T. A. II dăm în întregime, pentru că el ne va servi drept pildă a bunei credințe a celui ce-și apără cu atâta patos cinstea sa. La pag. 78, col. II, din N. R. R., găsim următoarea argumentare:

«Că autorul (T. A.) e foarte puțin convins și, sigur de adevărul spuselor sale, ne o probează în modul cel mai evident *incoherența* și *contradicția*, cu care își încheie aceste acuzări; căci pe deoparte mă învinuiește că «nu este la mine o idee, un argument, care să nu fie împrumutat», iar pe de alta, că numai «uneori sunt împrumutate». E o atât de colosală distanță dela «uneori» până la «toate!» Dar ceea ce e mai ciudat și totdeauna mai caracteristic, este concluzia finală, mărturisirea prețioasă a oricui, când, răcurnând tot ce clădise până aci, ne spune că «ne este cu desăvârșire cu neputință să-l învinuim de plagiat sau copiat.»

Confuzia o produce, după cum se vede din compararea citatelor netrunchiate, d-l M. intenționat, confundând cece spune T. A. despre felul său de a împrumuta dela autori străini. *Uneori*, zice T. A., ia d-l M. ideia unui singur autor; când sunt mai mulți însă, *în totdeauna* ia dela toți și le întrețese ideile, așa încât, în desfășurarea problemei—numai—nu e posibil să stabilești de unde a copiat, deși toate părțile sunt împrumutate.

Iar după răstălmăcirea sui generis ce dă d-l M. pasagiului lui T. A., d-sa exclamă radios: «cinstea lucrării mele e salvată fără voia criticului».

Noi socotim însă din potrivă că nu e deloc salvată. Plagiatul rămâne plagiat, ori cât s'ar ascunde prin răstălmăciri ulterioare.

Prin același sistem de a interverti și încurca inten-

ționat spusele adversarului, se apără d-l M. și când e vorba de fapte concrete, nu numai de interpretări. Iată un exemplu tipic: T. A. îi reproșează, cu drept cuvânt, că nu cunoaște înțelesul nici a celor mai uzuali termeni de arhitectură, pe cari caută să-i tălmăcească prin perifraze, cari nici clare, nici exacte nu sunt. Astfel, în traducerea din Huelsen termenul «Tonnenge-wölbe» e redat prin «bolți crucișe» (M. p. 44) pe când în realitate acest fel de boltă nu e deloc crucișă, ci din potrivă e cilindrică sau semicirculară = voute en berceau. Iar «Kreuzgewölbe» = voute d'arêtes sau boltă încrucișată d-l M. traduce și mai straniu prin «bolți albiat de câte trei sau patru pilaștri». Această perifrază nu însemnează însă nimic: o boltă crucișă pe trei (sic) pilaștri e o aberațiune, zămislită de unul care nu-și dă de loc seamă ce este o boltă «în cruce», care nu se poate propti decât numai pe 4, iar nu 3, puncte de sprijin.

La toate aceste acuzări foarte întemeiate și foarte precise d-l M. răspunde, luând iar tonul de magistr: «Din răstălmăciri și apropieri de texte străine și unele din «Monumente», el (T. A.) ajunge la concluzia bizară, că eu nu cunosc înțelesul unor termeni arhitectonici întrebuințați de mine. Căci, minunea minunilor, prin bolți albiat traduc nemțescul Kreuzgewölbe, pe când el însuși vede că eu întrebuințez expresia «boltă crucișă», expresie înadins făcută de mine...» N. R. R. p. 79.

În felul cum escamotează răspunsul, s'ar părea că într'adevăr acuzarea lui T. A. e nedreaptă, de oare ce, după cum afirmă d-l M., și d-sa «întrebuințează expresia boltă crucișă». D-sa însă intenționat uită să adauge că o întrebuințează fals, căci o pune în loc de Tonnenge-wölbe, pe când boltă crucișă = Kreuzgewölbe. Astfel fiind adevărul, acuzația lui T. A. își păstrează întreaga ei tărie și ironia — cam palidă — a d-lui M. nu-l salvează. Recunosc însă că în asemenea eschivări dela adevăr d-l M. e maestru. Prin lungi explicații caută să deturneze atențiunea dela termenul încriminat și astfel să se strecoare. Abil o fi, dar e oare și cinstit acest procedeu?

Incântat de victoria ce crede că a repurtat și asupra acestui punct, d-l M. exclamă: «T. A. recunoaște că aceasta e o «observare de mică însemnătate», și totuși nu se abține a mă acuza, pe baza ei, de insuficiența studiilor mele».

De fapt T. A. spune: «firește că s'ar părea că aceste observări sunt de mică însemnătate; în realitate ele ne fac să ne dăm seama de insuficiența studiilor sale».

Din aceste exemple vechi aci din nou împrăștiat numai, se vede lipsa de scrupul cu care d-l M. intervertește spusele adversarilor săi. Asemenea procedee, întrebuințate mai ales față de cel de curând dispărut, ne impuneau datoria să restabilim adevărul.

S'au omis din discuție toate aluziile personale, atinse de d-l M. în ultimul său articol. Căci nu poate fi de nici un interes amestecul aprecierilor personale în această discuție de fapte.

Ne găsim în fața unui plagiat, față de care d-l M. nu are nici o scuză. Pe lângă acesta se mai adaugă o sumă de greșeli elementare atât în privința teoriilor mai nouă în sculptura elină, cât și asupra unor termeni

arhitectonici, cari pentru orice specialist probează insuficiența cunoștințelor și pregătirii d-lui M.

Expunerea acestor fapte în adevărata lor lumină are singură interes pentru formarea convingerilor celor ce au să judece chestiunea.

AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ.

O SCRISOARE

Relativ la articolul „In chestia catedrei de arheologie” publicat de d-l G. Murnu în No. dela 16 cor., primim următoarea scrisoare din partea d-lui S. Mehedinți, directorul „Convorbirilor Literare”.

Domnule Director,

În numărul dela 16 cor. al «N. R. Române», d-l Murnu a publicat un articol însoțit de o scrisoare, unde era vorba și de «Conv. Literare».

Pentru restabilirea adevărului, vă rog să publicați în aceeași rubrică următoarele:

1. Am lăsat d-lui M. libertatea de a publica tot ce are de spus în polemica științifică cu d-l Tzigara, redactorul cronice artistice din «Convorbiri». Manuscriptul a fost dat la tipar, hotărându-se chiar și litera (10 nesp.) cu care trebuie să fie cules.

2. Am cerut d-lui M. să facă tot pentru «Convorbiri» un articol deosebit, în care să aprecieze activitatea lui T. Antonescu ca arheolog.

Tăcerea asupra acestor fapte cunoscute de mai mulți martori și redactarea acelei scrisori, în care se ascunde că articolul a fost luat chiar de d-sa dela personalul tipografiei, e o caracterizare suficientă a procedărilor celui ce v'a adresat scrisoarea.

Primiți, etc.

S. MEHEDINȚI

RĂSPUNS LA SCRISOAREA D-LUI MEHEDINȚI

La punctele de acuzație ce mi-aduce bunul și stimatul meu amic, d-l Mehedinți, răspund spre lămurire următoarele:

1. Din fericire păstrez manuscriptul meu în care se văd însemnările proprii ale d-sale: mi se cere reducerea articolului meu dela 21 de pagini la 10; cu alte

cuvinte—cum arată dungile de culoare galbenă a d-lui Mehedinți—scoaterea afară a 11 pagini, care fac parte esențială din răspunsul meu la critica ce mi s'a făcut în «Conv. Literare». Din aceasta am înțeles că d-l M. «nu se putea ține de cuvântul» dat d-lui I. Bogdan de a-mi publica articolul «fără măcar să-l citească», adică așa cum l'am conceput și scris eu, ceea ce poate să și cădea barem ca o condescendență pentru un vechiu colaborator al «Conv. Literare». Și totuși d-l M. afirmă în scrisoarea sa de mai sus că «mi-a lăsat libertatea de a publica tot ce am de spus în polemică»....

2. În punctul al doilea s'a exprimat laconic și trebuie să-l completez pentru a fi înțeles. Când d-l M. a văzut că mi-am retras articolul, a vrut să cadă la învoială. D-sa mi-a rupt o parte din articol sub pretext că n'are legătură cu critica sau atinge «Conv. Literare» (cititorul o poate ști acum cât de adevărat e acest lucru), o parte mi-a rezervat-o pentru publicare, iar *restul*—cea mai mare parte, cum am văzut—îmi propunea să-l public deosebit altă dată ca studiu asupra activității arheologice a lui T. Antonescu. Când pui astfel de condiții cuiva, mai ales când ai făgăduit să nu pui *nici una*, înseamnă că-i lași libertatea să publice tot ce are de spus?

3. Să judece acum oricine, dacă eu n'aveam dreptul să-mi retrag articolul. Dreptate mi-a dat și un prieten al d-sale, care, constatând cu regret faptul, m'a și îndemnat ca să mă adresez acestei ospitaliere reviste. Adică și eu și d-sa a înțeles că d-l M., ținând seamă de anumite susceptibilități, «nu se putea ține de cuvânt» sau nu îmi putea «lăsa libertatea» să public în revista d-sale tot ce aveam de spus.

De aceea am socotit că săvârșesc un act de delicateță față de d-sa scutindu-l de stăruința mea inoportună și retrăgându-mi articolul.

Dar nu l'am retras dela tipografie, cum se pretinde în scrisoare, ci mi l'am reținut acasă, unde mi s'a trimes din partea d-lui M. cu însemnările și dungile trase de condeiul colorat al d-sale.

Iată faptele pe cari le «tac» și le «ascund», lucru care, după fericita și binevoitoarea expresie a d-lui M., «e o caracterizare suficientă a procedărilor mele».

G. MURNU.

N apărut:

Biblioteca editată de „Noua Revistă Română”

- No. 1. *În zilele de anarhie* de C. Rădulescu-Motru.
 „ 2. *Sufletul neamului nostru* de C. Rădulescu-Motru.
 „ 3. *Contractul de muncă* de Dem. Negulescu.

PREȚUL UNUI NUMĂR 15 BANI

(ÎN DEPOZIT LA LIBRARIA LEON ALCALAY. BUCUREȘTI).